

Dostojanstvo med sojenjem

**KREPITEV PROCESNIH PRAVIC
OSUMLJENCEV S TEŽAVAMI V
DUŠEVNEM ZDRAVJU IN/ALI
DUŠEVNEM RAZVOJU V
KAZENSKIH POSTOPKIH:
POTREBE PO UKREPIH**

NACIONALNO POROČILO
O IZVAJANJU PRIPOROČILA O PROCESNIH
JAMSTVIH ZA RANLJIVE OSEBE, OSUMLJENE ALI
OBDOLŽENE V KAZENSKEM POSTOPKU (C(2013)
8178/2 V SLOVENIJI

AVTORICI:
MIROVNI INŠTITUT,
KATARINA VUČKO
NEŽA KOGOVSĚK ŠALAMON

2018

VSEBINA

1	UVOD	7
2	CILJI IN METODOLOGIJA	9
3	NACIONALNE POLITIKE IN PRAVNI OKVIR	11
3.1	PRAVNI OKVIR	11
3.1.1	Splošni pregled kazenskega postopka v Sloveniji	11
3.1.2	Pregled relevantne nacionalne zakonodaje s področja procesnih jamstev za osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju	13
3.2	POLITIKE IN PROGRAMI, KI NASLAVLJAJO PROCESNE PRAVICE OSEB S TEŽAVAMI V DUŠEVNEM ZDRAVJU IN/ALI DUŠEVNEM RAZVOJU.....	14
4	ZAKONSKA IN PRAKTIČNA IMPLEMENTACIJA PRIPOROČILA	16
4.1	Primerni ocenjevalni mehanizmi za prepoznavanje ranljivosti.....	16
4.1.1	Začetna ocena policije in sodstva	16
4.1.2	Ocena zdravstvenega strokovnjaka v med postopkom (izvedensko mnenje)	18
4.2	Primerna jamstva v predkazenskem postopku in med preiskavo	20
4.2.1	Policija: Prijetje in policijsko pridržanje.....	20
4.2.1.1	Pravica do obveščенosti.....	20
4.2.1.2	Pravica do odvetnika.....	22
4.2.1.3	Pravica do zdravstvene pomoči.....	24
4.2.1.4	Snemanje zaslišanja.....	25
4.2.1.5	Odvzem prostosti.....	25
4.2.1.6	Zasebnost.....	26
4.2.2	Državni tožilec.....	28
4.2.2.1	Zasebnost.....	28
4.2.3	Preiskovalni sodnik (pripor, preiskava).....	28
4.2.3.1	Pravica do obveščенosti.....	28
4.2.3.2	Pravica do odvetnika.....	29
4.2.3.3	Pravica do zdravstvene pomoči.....	30
4.2.3.4	Snemanje zaslišanja.....	31
4.2.3.5	Odvzem prostosti.....	31
4.2.3.6	Zasebnost.....	32

4.2.4	Evropski nalog za prijetje	32
4.3	Procesna jamstva med sojenjem (glavna obravnava, sodba)	33
4.3.1	Glavna obravnava	33
4.3.1.1	Pravica do obveščnosti.....	33
4.3.1.2	Pravica do odvetnika.....	33
4.3.1.3	Pravica do zdravniške pomoči	33
4.3.1.4	Snemanje zaslišanja.....	33
4.3.1.5	Zasebnost.....	33
4.3.1.6	Sodba.....	34
4.4	Pravna sredstva.....	34
5.	UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA	35
5.1	Ugotovljene pomanjkljivosti.....	35
5.1.1	Primerni ocenjevalni mehanizmi za prepoznavanje ranljivosti.....	35
5.1.2	Pravica do obveščnosti.....	37
5.1.3	Pravica do odvetnika.....	38
5.1.4	Pravica do zdravstvene pomoči.....	39
5.1.5	Odvzem prostosti.....	40
5.1.6	Snemanje zaslišanja.....	41
5.1.7	Zasebnost.....	41
5.2	Obetavne prakse in primeri	42
5.3	Priporočila	43
5.3.1	Ocena ranljivosti.....	43
5.3.2	Pravica do obveščnosti.....	43
5.3.3	Snemanje zaslišanj.....	44
5.3.4	Pravica do zagovornika.....	44
5.3.5	Pravica do zdravniške pomoči	45
5.3.6	Odvzem prostosti.....	45
5.3.7	Zagotoviti razumljivo sporočanje sodbe	45
5.3.8	Zasebnost.....	46
	OPOMBE	47

1 UVOD

Osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju spadajo v skupino najranljivejših oseb med osumljenci v kazenskih postopkih.

“Skupna značilnost ljudi s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju je, da lahko trpijo zaradi trajne ali začasno zmanjšane mentalne sposobnosti. Zato je zanje bolj verjetno kot za druge, da se zmedejo ali zapletejo, še zlasti če so prisotni dodatni dejavniki stresa, kot so policijsko zaslišanje, prijetje, sojenje in pripor. Osebe, ki trpijo zaradi čustvenih težav (na primer za depresijo, psihozo ali posttraumatskim stresom) in/ali imajo vedenjske težave (na primer avtizem, hiperaktivno motnjo pomanjkanja pozornosti in morda tudi težave, povezane z drogami in/ali alkoholom, kot so hujši odtegnitveni simptomi), so v nevarnosti, da ne bodo v celoti dojele teže in posledic postopka. Nekatere bodo verjetno imele težave pri razumevanju in iskrenem odgovarjanju na vprašanja, saj imajo lahko težave s spominom in obdelavo informacij. Prav tako je verjetneje, da bodo izrekle trditve, ki so jim v škodo, vključno z lažnimi priznanji, ker so lahko dojemljive in sugestibilne ter lahko pod pritiskom poskušajo ugoditi drugim ali se inkriminirati.”¹

Zaradi različnih oblik in vrst oviranosti je pogosto prav glede teh oseb najtežje ugotoviti, da gre za potencialno ranljive osumljence. Zato zanje obstaja nesorazmerno večje tveganje, da jim ne bodo zagotovljena ustrezna postopkovna jamstva, ki zagotavljajo pošteno sojenje. V kazenskem postopku je več pasti, katerih skupni imenovalac je splošno pomanjkanje razumevanja na obeh straneh – tako osumljenca kot tudi organov, ki sodelujejo v kazenskih postopkih. To je lahko povezano še s pomanjkanjem poklicne skrbnosti in včasih tudi dobre volje. Glavne pasti vključujejo pomanjkanje ugotovitve oviranosti s strani policije, zdravnika, ki opravi prvi pregled, zaporniškega zdravnika, zaporniškega osebja ali sodnika. Mednje spada tudi nezmožnost osumljenca, da komunicira z organi in zdravstvenim osebjem tako, da ga poslušajo in razumejo. V najslabšem primeru lahko te procesne pasti in odstopanja povzročijo, da oseba, ki bi potrebovala psihiatrično podporo in zdravljenje, konča v običajnem zavodu za prestajanje kazenskih sankcij brez ustrezne zdravstvene oskrbe, oseba s težavami v duševnem razvoju pa je lahko podvržena vseživljenjskemu obveznemu zdravljenju. Neustrezno zdravljenje je lahko posebno škodljivo za psihološko dobrobit oseb s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju. Ne le, da lahko povzroči hudo poslabšanje stanja njihovega duševnega zdravja, ampak tudi samopoškodbe in v najslabšem primeru tudi smrt.

Dokazano je, da obstaja za osebe z ovirami večje tveganje, da bodo podvrženi ponižujočemu in slabemu ravnanju v zavodih za pridržanje. Nekdanji posebni poročevalec ZN o mučenju in drugih krutih, nečloveških ali poniževalnih kaznih ali ravnanju je na primer izrecno poudaril posebno ranljivost oseb s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju, pri čemer je ugotovil, da:

“so [te osebe] pogosto ločene od družbe v ustanovah, vključno z zapori, centri za socialno delo, sirotišnicami in ustanovami za duševno zdravje. Za daljša obdobja jim je odvzeta prostost, vključno z vseživljenjskim odvzemom prostosti, bodisi proti njihovi volji bodisi brez njihove svobodne privolitve po predhodni seznanitvi. V teh ustanovah so osebe z ovirami pogosto podvržene hudemu ponižanju in zanemarjanju, hudim oblikam omejevanja in osamitve ter telesnemu, duševnemu in spolnemu nasilju. Pomanjkanje ustrezne namestitve v centrih za pridržanje lahko poveča tveganje izpostavljenosti zanemarjanju, nasilju, zlorabi, mučenju in slabemu ravnanju.”²

Prvi in najpomembnejši ukrep za preprečevanje takega položaja je zagotovitev ustreznega kazenskega postopka za osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju ter zagotavljanje alternativ pridržanju ali priporu. Pravično sojenje mora vključevati ustrezno ugotovitev ranljivosti osumljenca zaradi njegovih težav v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju ter ustrezne procesne zaščitne ukrepe, pri čemer je treba upoštevati njegove posebne potrebe, da lahko razume sojenje in v njem učinkovito sodeluje.

Če se kazenski postopek konča, je oseba s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju še vedno lahko podvržena zdravljenju brez privolitve, o čemer odloča sodišče v nepravdnem postopku. Ker pa ta študija obravnava zgolj kazenske postopke, zdravljenje brez privolitve po nepravdnem postopku ne bo obravnavano. Vendarle je treba tudi to možnost omeniti kot morebitno procesno pot zunaj kazenskopravnega sistema, ki lahko prav tako povzroči vseživljenjsko segregacijo in institucionalizacijo.

2 CILJI IN METODOLOGIJA

Evropska unija obravnava položaj osumljenecv s težavami v duševnem zdravju in/ ali duševnem razvoju v posebnem **Priporočilu o procesnih jamstvih za ranljive osebe, osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku (C(2013) 8178/2).**³ Splošni cilj priporočila je, da se »**okrepijo procesne pravice vseh osumljenih ali obdolženih oseb, ki ne morejo razumeti kazenskega postopka in v njem učinkovito sodelovati zaradi svoje starosti, duševnih ali telesnih značilnosti ali oviranosti (v nadaljnjem besedilu: ranljive osebe).**«⁴ Uporablja se od trenutka, ko se za osebo sumi, da je storila kaznivo dejanje, do končanja postopka, in vsebuje priporočila glede prepoznavanja ranljivosti osumljenca in njegovih posebnih procesnih pravic, zlasti pravice do obveščnosti, pravice do dostopa do zagovornika, pravice do zdravstvene pomoči, snemanja zaslišanja, odvzema prostosti in zasebnost. Temeljni cilj Priporočila je zagotoviti procesne pravice ranljivim osumljencem kot prvi pogoj za njihovo učinkovito sodelovanje. Gre za zaščitni ukrep pri varstvu njihovih temeljnih pravic in preprečevanje slabega ravnanja ter diskriminacije zaradi hendikepa.

Ta študija je rezultat dvoletnega interdisciplinarnega raziskovalnega projekta, ki so ga izvedli Inštitut Ludwiga Boltzmanna za človekove pravice (BIM), Bolgarski helsinški odbor (BHC), Liga za človekove pravice (LIGA) na Češkem, Organizacija za duševno zdravje (MHP) v Litvi in Mirovni inštitut (MI) v Sloveniji. Projekt je imel dva splošna cilja:

1. oceniti izvajanje priporočila ES v vseh petih državah, opredeliti dobre prakse, vrzeli in pomanjkljivosti vsakega od nacionalnih kazenskih pravosodnih sistemov (glej primerjalno poročilo v I. delu) ter pripraviti priporočila (glej III. del) in
2. izboljšati procesne pravice ranljivih osumljenecv prek krepitev zmogljivosti strokovnih zainteresiranih deležnikov v kazenskih postopkih, ki vključujejo zlasti policijo, sodnike, tožilce, odvetnike ter zavodsko in zdravstveno osebje.

Raziskava se je osredotočila na **ranljive odrasle osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju**, ki zaradi svoje oviranosti **kazenskega postopka ne morejo v celoti razumeti in v njem učinkovito sodelovati.**⁵ Pomembno je omeniti, da so v tem projektu obravnavane osebe, ki izpolnjujejo oba vidika; zgolj obstoj težav v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju ni dovolj, da bi lahko osebo obravnavali kot ranljivega osumljenca.

Izrazje, ki se uporablja za osebe z **intelektualnimi ovirami**, se je s časom spremenilo in se razlikuje od države do države. Poudariti je treba, da ni nujno, da so okvarjena vsa intelektualna področja človekovega življenja. *The People First Organisation* na primer raje uporablja izraz »osebe z učnimi težavami«, saj kaže, da gre za osebe, ki potrebujejo daljši čas za kognitivne dejavnosti, ki se učijo drugače in potrebujejo različne posamezne podpore.⁶

Tudi razvrstitev psihiatričnih motenj in okvar se je med državami dolgo razlikovala, odvisno od različnih medicinskih in psiholoških šol, delno pa tudi od pogledov družbe na »normalno« in »okvarjeno«. Preproste opredelitve psihiatričnih motenj in okvar, ki bi bila splošno zadovoljiva, ni. Še danes se razpravlja o nekaterih vidikih klasifikacij, katerih cilj je bil vpeljati nekaj reda v ogromno raznolikost duševnih simptomov, sindromov in bolezni.

Po posvetovanju z deležniki v tej študiji uporabljamo izraz **»težave v duševnem zdravju«** in **»težave v duševnem razvoju«**.

Temo smo obravnavali z interdisciplinarnega vidika človekovih pravic z močnim poudarkom na sodelovanju interesnih skupin.

Pričujoča nacionalna temeljna študija ocenjuje izvajanje priporočila ES in ključne izzive v nacionalnem kontekstu. Temelji na analizi normativnih okvirjev vključenih držav, sodne prakse, literature in poročil ter empiričnih podatkov. V ta namen smo raziskovalci opravili pet polstrukturiranih ekspertnih intervjujev z različnimi strokovnimi zainteresiranimi deležniki, vpletenimi v kazenskih postopkih in 13 polstrukturiranih intervjujev z osebami s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju, ki so imele izkušnje s kazenskim postopkom in so jih bile pripravljene deliti (končni uporabniki). Podatke so obogatila mnenja, izkušnje in priporočila, podana na nacionalni strokovni razpravi, na kateri se je v Sloveniji bralo 16 ključnih predstavnikov strokovnjakov in oseb z ovirami. Poleg tega so vsi projektni partnerji ustanovili nacionalne svetovalne skupine, sestavljene iz največ šestih predstavnikov ustreznih zainteresiranih deležnikov, zlasti sodnikov, odvetnikov, policije, zdravstvenih strokovnjakov in oseb z ovirami. Te svetovalne skupine so spremljale in podpirale celoten projekt z zagotavljanjem povratnih informacij in dajanjem pomembnih usmeritev in priporočil.

3 NACIONALNE POLITIKE IN PRAVNI OKVIR

3.1 PRAVNI OKVIR

3.1.1 Splošni pregled kazenskega postopka v Sloveniji

Slovenski kazenski postopek temelji na tradicionalnem kontinentalnem evropskem mešanem modelu kazenskega postopka. Glavne značilnosti so: (1) načelo iskanja (materialne) resnice s sodnikom, ki aktivno sodeluje pri iskanju resnice ter s pooblastilom, da lahko predlaga in izvaja dokaze; (2) dvofazna zasnova predhodnega postopka (predkazenski postopek in preiskava) in (3) ancilarno razumevanje kazenskega postopka.⁷

Kazenski postopek lahko poteka v obliki splošnega kazenskega postopka, skrajšanega kazenskega postopka in kazenskega postopka proti mladostnikom. Redni kazenski postopek se začne za vsa kazniva dejanja, ki se kaznujejo z odvzemanjem prostosti za več kot tri leta. Skrajšani kazenski postopek se začne za kazniva dejanja, ki se kaznujejo z odvzemanjem prostosti za manj kot tri leta. Spodnji opis se nanaša na redne kazenske postopke proti odraslim obdolžencem, za katere se sumi, da so storili kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti.

Redni kazenski postopek prehaja skozi več faz, od katerih ima vsaka svoj namen, subjekte in procesna jamstva. Prvi stadij je predkazenski postopek, ki se začne z ovadbo, ki jo poda žrtev, tretja oseba, policija ali državni tožilec. Ovadba se poda pristojnemu državnemu tožilcu - ovadbe, podane sodišču ali policiji, je treba vedno posredovati pristojnemu državnemu tožilcu.⁸ Zakon določa primere, v katerih je opustitev ovadbe sama po sebi kaznivo dejanje.⁹ Glavni deležniki predhodnega postopka so policija, državni tožilec in preiskovalni sodnik. Če so podani razlogi za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, mora policija ukreniti vse potrebno, da se izsledi storilec kaznivega dejanja, da se storilec ali udeleženec ne skriva ali ne pobegne, da se odkrijejo in zavarujejo sledovi kaznivega dejanja in predmeti, ki bi lahko bili dokaz, in da se zberejo vsa obvestila, ki bi bila lahko koristna za uspešno izvedbo kazenskega postopka.¹⁰

Za večino nalog v tem stadiju zakon ne predpisuje strogih procesnih formalnosti in zato na sodišču nimajo dokazne vrednosti. Ena od izjem je pisni zapisnik o policijskem zaslišanju, pri katerem osumljenca zastopa zagovornik. V tem

primeru se lahko zapisnik zaslišanja uporabi kot dokaz na sodišču. Kadar policija pri zbiranju obvestil ugotovi, da za določeno osebo obstajajo razlogi za sum, da je storila ali sodelovala pri storitvi kaznivega dejanja (osumljenec), ji mora, preden začne od nje zbirati obvestila, povedati, katerega kaznivega dejanja je osumljena in kaj je podlaga za sum zoper njo, ter jo poučiti, da ni dolžna ničesar izjaviti in odgovarjati na vprašanja, če se bo zagovarjala, pa ni dolžna izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje ali priznati krivdo in da ima pravico do zagovornika, ki si ga svobodno izbere in ki je lahko navzoč pri njenem zaslišanju, ter da se bo lahko vse, kar bo izpovedala, na sojenju uporabilo zoper njo.¹¹ Policija lahko osumljencu odvzame prostost, če je podan katerikoli od pripornih razlogov, vendar ga mora brez odlašanja privedi preiskovalnemu sodniku. Policijsko pridržanje lahko traja največ 48 ur. Po tem času je policija osumljenca dolžna izpustiti ali pa ga privedi preiskovalnemu sodniku. Po tej točki lahko odvzem prostosti (pripor) odredi le preiskovalni sodnik na predlog državnega tožilca. Pripor lahko traja največ en mesec od dneva, ko mu je bila odvzeta prostost. Po tem času sme biti osumljenec pridržan v priporu samo na podlagi sklepa o podaljšanju pripora (za še dva meseca in v nekaterih primerih še nadaljnje 3 mesece).

Državni tožilec usmerja in nadzoruje predkazenski postopek ter odloča o njegovem poteku in končanju.¹² Državni tožilec tudi poda zahtevo za začetek preiskave preiskovalnemu sodniku. S sklepom preiskovalnega sodnika, da uvede preiskavo, se formalno začne kazenski postopek. V fazi preiskave preiskovalni sodnik ohranja dokaze, ki bi jih bilo težko zbrati pozneje, zasliši osumljenca in priče, imenuje sodne izvedence, opravlja ogleda, odredi pripor na predlog državnega tožilca itd. Hkrati pa preiskovalni sodnik deluje kot garant osumljenčevih procesnih pravic.

Ko je končana preiskava, sme teči postopek pred sodiščem samo na podlagi obtožnice državnega tožilca.¹³ Po pravnomočnosti obtožnice predsednik senata razpiše predobravnavni narok, na katerem se obtoženec izjavi o krivdi in predlaga dokaze.¹⁴

Po predobravnavnem naroku se začne glavna obravnava. O kaznivih dejanjih, za katera je predpisana kazen zapora petnajstih ali več let sodijo sodišča v senatih, ki jih sestavljajo dva sodnika in trije sodniki porotniki; o kaznivih dejanjih, za katera je predpisana milejša kazen, pa v senatih, ki jih sestavljajo en sodnik in dva sodnika porotnika.¹⁵ Po zaključku obravnave sodišče izreče sodbo.

Pritožba je redno pravno sredstvo, o katerem odloča višje sodišče. Lahko se poda zaradi bistvene kršitve določb kazenskega postopka; kršitve kazenskega

zakona; in zaradi zmotne ali nepopolne ugotovitve dejanskega stanja. Kazenski postopek, ki je končan s pravnomočnim sklepom ali s pravnomočno sodbo, se sme tudi obnoviti. O izrednih pravnih sredstvih odloča Vrhovno sodišče Republike Slovenije. Možni sta dve vrsti izrednih pravnih sredstev: obnovitev kazenskega postopka in zahteva za varstvo zakonitosti; za vsakega posebej zakon določa pogoje.

Za osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju je lahko posebej pomemben poseben postopek, ki ga določa XXVII poglavje Zakona o kazenskem postopku: **postopek za uporabo varnostnih ukrepov**. V skladu s slovenskim kazenskim zakonikom storilec, ki ob storitvi kaznivega dejanja ni bil prišteven, ni kriv.¹⁶ Ni prišteven storilec, ki ob storitvi protipravnega dejanja ni mogel razumeti pomena svojega dejanja ali ni mogel imeti v oblasti svojega ravnanja zaradi duševne motnje ali duševne manjrazvitosti.¹⁷ V takih primerih državni tožilec sodišču, naj izreče obvezno psihiatrično zdravljenje in varstvo takega storilca v zdravstvenem zavodu oziroma obvezno psihiatrično zdravljenje storilca na prostosti, če so za tak varnostni ukrep podani pogoji, ki so določeni v kazenskem zakoniku.¹⁸ V postopku za uporabo varnostnih ukrepov je obramba obvezna, torej mora obdolženca zastopati odvetnik.

3.1.2 Pregled relevantne nacionalne zakonodaje s področja procesnih jamstev za osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoj

Najpomembnejši del nacionalne zakonodaje o postopkovnih pravilih in procesnih jamstvih je Zakon o kazenskem postopku (v nadaljevanju: ZKP).¹⁹ ZKP opredeljuje potek postopkov, vlogo, pooblastila in dolžnosti organov kazenskega pregona ter pravosodnih organov. Postopkovna pravila, ki jih določa ZKP, veljajo za vse osumljene in obdolžene osebe.

Kar zadeva položaj oseb s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju kot osumljenci in obdolženci v slovenskem kazenskem postopku, se ZKP večinoma osredotoča na **sposobnost obdolžencev za sodelovanje v kazenskem postopku**. Zdi se, da sicer posebne potrebe ranljivih oseb niso posebej poudarjene. Spremembe zakonodaje, ki bi odražale vsebino Priporočila o procesnih jamstvih za ranljive osebe, osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku (v nadaljevanju: Priporočilo), niso bile uvedene. ZKP ne vsebuje pravne opredelitve pojma ranljivosti in tega izraza tudi ne uporablja v svojih določbah. Čeprav nekateri nacionalni zakoni (zlasti na področju socialnega ter zdravstvenega varstva in nediskriminacije) uporabljajo izraz »ranljiv« ali »ranljive skupine«, skoraj nikoli ne vsebujejo opredelitve teh izrazov.

Tako ZKP kot Kazenski zakonik (v nadaljevanju: KZ), uporabljata izraza »duševna motnja« in »duševna manjrazvitost«, ne vsebujeta pa opredelitev navedenih pojmov.

Zakon o duševnem zdravju določa naslednjo definicijo duševne motnje: »Duševna motnja je začasna ali trajna motnja v delovanju možganov, ki se kaže kot spremenjeno mišljenje, čustvovanje, zaznavanje, vedenje ter dožemanje sebe in okolja«. ²⁰ V tej opredelitvi zakon poudarja, da neprilagojenost moralnim, socialnim, političnim ali drugim vrednotam družbe se sama po sebi ne šteje za duševno motnjo. Zakon o duševnem zdravju, ki med drugim ureja postopke sprejema osebe na zdravljenje v oddelek pod posebnim nadzorom psihiatrične bolnišnice, pa se sicer ne uporablja v kazenskem postopku – niti v kontekstu postopkov za uporabo varnostnih ukrepov. ZKP ga omenja le v drugem odstavku 495. člena, kjer določa, da sodišče najmanj tri mesece pred iztekom trajanja varnostnega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja in varstva v zdravstvenem zavodu oziroma obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti o predvidenem izteku obvesti organ socialnega varstva in najbližje osebe po zakonu, ki ureja duševno zdravje, če glede na prejeta poročila o izvrševanju ukrepa ugotovi, da je to potrebno zaradi nadaljevanja zdravljenja obsojenca.

Za težave v duševnem razvoju slovenska zakonodaja uporablja izraz motnja v »duševnem razvoju«. ²¹

3.2 POLITIKE IN PROGRAMI, KI NASLAVLJAJO PROCESNE PRAVICE OSEB S TEŽAVAMI V DUŠEVNEM ZDRAVJU IN/ALI DUŠEVNEM RAZVOJU

Politik in programov, ki bi naslavljali procesne pravice oseb s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju v slovenskem prostoru ni. ²²

Prav tako ne obstajajo specializirana sodišča ali enote na področju kazenskega pregona. Prav tako se zdi, da je slabo poskrbljeno za specialistično izobraževanje akterjev kazenskega postopka.

V program višje policijske šole je tri leta vključen obvezni predmet psihologija. Policistom pa so na voljo usposabljanja tudi kasneje, tekom opravljanja službe, ki jih policija organizira tudi v sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki. ²³ Običajno se izobraževanje izvaja preko sistema multiplikatorjev. Naslovljeno je na vse tiste ciljne skupine, ki se s posameznim področjem ukvarjajo ali bi pri svojem delu lahko na to naleteli; na preostale pa se znanje prenaša preko sistema multiplikatorjev.

Takšen primer je bilo izobraževanje v letu 2014 o prepoznavanju znakov težav v duševnem zdravju, ki kažejo na samomorilnost ter prepoznavanje simptomov težav v duševnem zdravju. Namenjeno je bilo dežurnim policistom in starešinam, kot odziv na samomore/ poskuse samomorov v policijskem pridržanju. Policija pa pozna tudi mentorstvo, kjer poteka prenos znanja z izkušenejših policistov na manj izkušene, zlasti ob nastopu službe.

Po informacijah Centra za izobraževanje v pravosodju, ki je zadolžen za usposabljanje in izobraževanje sodnikov, državnih tožilcev, državnih odvetnikov in drugega sodnega osebja, niso organizirali posebnih programov usposabljanja sodnikov ali državnih tožilcev glede procesnih pravic ali obravnave oseb s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju v kazenskih postopkih. V letu 2015 so organizirali posvet o izvajanju Zakona o duševnem zdravju in medsebojnega sodelovanja med pristojnimi akterji. Udeležba na usposabljanjih, ki jih zagotavlja Center za usposabljanje v pravosodju, je vedno neobvezna.

4 ZAKONSKA IN PRAKTIČNA IMPLEMENTACIJA PRIPOROČILA

4.1 PRIMERNI OCENJEVALNI MEHANIZMI ZA PREPOZNAVANJE RANLJIVOSTI

4.1.1 Začetna ocena policije in sodstva

Priporočilo v 2. oddelku določa:

»Čim prej bi bilo treba ugotoviti, ali je oseba ranljiva, in ji v skladu s tem priznati status ranljive osebe. Države članice bi morale zagotoviti, da lahko vsi pristojni organi odredijo zdravniški pregled, ki ga opravi neodvisni strokovnjak, da se tako identificirajo ranljive osebe ter ugotovijo stopnja njihove ranljivosti in njihove posebne potrebe. Ta strokovnjak lahko poda obrazloženo mnenje o primernosti sprejetih ali predvidenih ukrepov proti ranljivi osebi.«

Priporočilo v 3. oddelku določa:

Domneva ranljivosti: Države članice bi morale predpisati domnevo o ranljivosti, zlasti za osebe z resnimi psihološkimi, intelektualnimi, fizičnimi ali senzoričnimi okvarami, duševnimi boleznimi ali kognitivnimi težavami, ki jih ovirajo pri razumevanju postopka in učinkovitem sodelovanju v njem.

Kot bo govora v nadaljevanju, je v vseh fazah slovenskega kazenskega postopka možno določiti zdravniški pregled. Postavlja pa se vprašanje, kako je zagotovljeno, da policija in sodstvo sploh prepoznata ranljivost osebe, da se nato lahko sprejme odločitev, da naj osebo pregleda zdravstveni strokovnjak.

Raziskava je pokazala, da niti zakonski akti niti interne smernice ali navodila ne vsebujejo nikakršnih formalnih mehanizmov, ki bi predpisovali postopek začetne ocene s strani policije ali sodstva – preden se v postopek vključijo zdravstveni strokovnjaki.

Policija

Za policiste nekatera navodila glede začetne ocene obstajajo v povezavi s pridržanimi osebami in njihovo pravico do zdravniške pomoči.²⁴

Priročnik o policijskem pridržanju policistom zagotavlja smernice pri oceni zdravstvenega stanja pridržane osebe.²⁵ Pred namestitvijo osebe v pridržanje mora policist poleg svojih lastnih opažanj (vidnih telesnih poškodb, simptomov)

poskusiti pridobiti od pridržane osebe čim več informacij. Ker je to pomembno za nadaljnjo obravnavo pridržane osebe, ga mora policist vprašati o telesnih poškodbah, kroničnih in drugih boleznih, zdravilih, ki jih jemlje, in morebitnih prehranskih omejitvah. Priročnik pa poudarja tudi pomen informacij o morebitnih težavah v duševnem zdravju, ki vplivajo na metode nadzora nad osebo, dokler je ta v policijskem pridržanju. Če pridržana oseba potrebuje zdravniško pomoč, mora policist upoštevati zdravniško mnenje o tem, ali je pripornik sposoben za nadaljnje pridržanje. Končna odločitev o tem pa je v rokah policista. Če se policist odloči, da ne bo prekinil policijskega pridržanja, se le-to lahko izvede tudi v zdravstveni ustanovi na način ki mogoča izvedbo zdravstvene oskrbe pridržane osebe.²⁶

Sodišče

Sodstvo takšnih smernic o zagotavljanju zdravstvene pomoči ne pozna. O morebitnih težavah v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju sodišče običajno izve preko informacij, zbranih s strani policije in tožilstva.²⁷ Podatke o tem pridobijo od sorodnikov, običajno se hitro izve, če je bila oseba predhodno že hospitalizirana, prejema terapijo, itd. Zgodijo pa se tudi primeri, ko v predkazenskem postopku nihče ne posumi, da ima osumljena oseba težave v duševnem zdravju.

Sodnik mora biti pozoren na to, ali se je obdolženi sposoben udeleževati kazenskega postopka. Če obstaja resen dvom, da se zaradi svojega duševnega stanja ne more udeleževati kazenskega postopka, lahko sodnik odredi psihiatrični pregled obdolženega.²⁸ ZKP v več določbah ureja položaj, ko obdolženec med kazenskim postopkom duševno zboli ali pa so podane druge ovire za tek postopka:²⁹ (1) v fazi preiskave preiskovalni sodnik s sklepom prekine preiskavo, če obdolženec po storjenem kaznivem dejanju duševno zboli ali če nastane pri njem duševna motnja ali če zboli za kakšno drugo hudo boleznijo, zaradi katere se dalj časa ne more udeleževati postopka;³⁰ (2) če se med glavno obravnavo ugotovi, da je obtoženec po storitvi kaznivega dejanja začasno duševno zbolel ali da je pri njem nastala začasna duševna motnja ali pa so podane druge ovire, da se glavna obravnava ne more uspešno izvesti do konca, se glavna obravnava preloži;³¹ (3) če se po vložitvi obtožnega akta ugotovi, da se obdolženec zaradi duševne bolezni, duševne motnje ali druge hude bolezni dalj časa ne bo mogel udeleževati postopka, sodišče obtožni akt zavrže, ker je podana okoliščina, ki preprečuje pregon in s tem kazenski postopek.³²

Psihiatrični pregled obdolženca sme sodišče odrediti tudi kadar nastane sum, da ob storitvi kaznivega dejanja ni bil prišteven zaradi »duševne motnje« ali

»duševne manjrazvitosti« ali je bila zaradi takšnega stanja ali zaradi kakšne druge »trajne in hude duševne motenosti« njegova prištevnost zmanjšana.³³

4.1.2 Ocena zdravstvenega strokovnjaka v med postopkom (izvedensko mnenje)

Kadar sodnik posumi, da obdolženi v času storitve kaznivega dejanja ni bil prišteven, oziroma da se ni sposoben udeleževati kazenskega postopka zaradi svojega duševnega zdravja, ima možnost odrediti izvedenstvo, oziroma psihiatrični pregled obdolženca. Slednje opravi izvedenec psihiatrične stroke. ZKP določa, da izvedenstvo s pisno odredbo odredi organ, ki vodi postopek.³⁴

Sodišče praviloma določi enega izvedenca; če je izvedensko delo zamotano, pa dva ali več.³⁵ ZKP določa, da če so za kakšno vrsto izvedenskega dela imenovani sodni izvedenci, sme sodišče postaviti druge izvedence samo, če bi bilo nevarno odlašati, če so sodni izvedenci zadržani ali če to zahtevajo druge okoliščine.³⁶

Za zagotovitev nepristranskosti zakon prepoveduje imenovanje določenih kategorij oseb za sodne izvedence, kot so bližnji sorodniki obdolženca, njegov zakonec ali oseba, ki z njim živi v zunajzakonski skupnosti, verski spovednik obdolženca, odvetnik, zdravnik, socialni delavec, psiholog itd.³⁷

Sicer splošna pravila glede pogojev, postopka imenovanja ter razrešitve določa Zakon o sodiščih ter Pravilnik o sodnih izvedencih in sodnih cenilcih.³⁸ Sodne izvedence imenuje minister za pravosodje za nedoločen čas.

Za sodnega izvedenca je lahko imenovan, kdor je (1) državljan Republike Slovenije ali države članice Evropske unije ali države članice Evropskega gospodarskega prostora in aktivno obvlada slovenski jezik, (2) je poslovno sposoben, (3) je osebnostno primeren, (4) ni bil pravnomočno obsojen za naklepno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, zaradi katerega bi bil moralno neprimeren za opravljanje izvedenskega dela, ker bi to lahko škodovalo nepristranskemu ali strokovnemu opravljanju njegovega dela ali ugledu sodišča, (5) ima univerzitetno izobrazbo ali končan magistrski študijski program in ima ustrezno strokovno znanje ter praktične sposobnosti in izkušnje za določeno vrsto izvedenskega dela, (6) ima šest let delovnih izkušenj s področja, na katerem želi opravljati izvedensko delo, (7) ne opravlja dejavnosti, ki ni združljiva s sodnim izvedeništvom.³⁹

Ministrstvo za pravosodje v okviru postopka za imenovanje izvedenca objavi javni poziv k predložitvi vlog za imenovanje izvedencev. Kandidati morajo svoji vlogi priložiti dokazila o ustreznem strokovnem znanju in praktičnih izkušnjah za

posamezna strokovna področja in podpodročja, za katera želijo biti imenovani.⁴⁰ Zaradi ugotavljanja pogoja strokovnega znanja ter praktičnih sposobnosti in izkušenj kandidata lahko minister odredi poseben preizkus strokovnosti.⁴¹ Odločbo o imenovanju za izvedenca izda minister za pravosodje, sodni izvedenci so imenovani z dnem, ko pred ministrom za pravosodje izrečejo prisego, ki jo predpisuje zakon.⁴² Ministrstvo za pravosodje vodi imenik sodnih izvedencev.

Zakon določa tudi pogoje za razrešitev sodnega izvedenca (razreši ga minister za pravosodje), če: (1) če sam zahteva razrešitev; (2) ne izpolnjuje več zakonskih pogojev za sodnega izvedenca, (3) če svojih dolžnosti ni opravil redno, (4) svojih dolžnosti ne opravlja vestno, (5) če dvakrat neupravičeno zavrne zahtevo sodišča, da poda izvid, mnenje, cenitev, tolmačenje oziroma prevod; (6) če ravna v nasprotju z določbo zakona, kda se sme sklicevati na status sodnega izvedenca, (7) če se ukvarja s pridobitno dejavnostjo, ki bi lahko vplivala na objektivno in od zunanjih vplivov neodvisno opravljanje te funkcije.⁴³ Postopek se prične na predlog predsednika sodišča ali po uradni dolžnosti.⁴⁴

Zakon sicer določa, da so dolžni sodni izvedenci po preteku petih let od dneva imenovanja in po preteku vsakih nadaljnjih pet let predložiti ministru za pravosodje dokazila o strokovnem izpopolnjevanju in seznanitvi z novimi dognanji in metodami v stroki oziroma o sodelovanju na posvetovanjih in strokovnih izobraževanjih,⁴⁵ a ne določa drugih mehanizmov za nadzor nad kvaliteto izvedenskih mnenj.

Če izvedenec psihiatrične stroke ugotovi pri obdolžencu »duševno motnjo«, »duševno manjrazvitost« ali kakšno drugo »trajno in hudo duševno motenost«, določi njeno naravo, vrsto, stopnjo in trajnost ter da mnenje o tem, kako je ob storitvi kaznivega dejanja tako duševno stanje vplivalo na obdolženčevo prištevnost ter kako še zdaj vpliva na njegovo pojmovanje in ravnanje; oziroma ali gre za tako duševno stanje, da se obdolženec ne more udeleževati kazenskega postopka, in koliko časa bo predvidoma trajala njegova procesna nesposobnost.⁴⁶

ZKP v 257. in 258. členu določa, kdaj je mogoče postaviti drugega izvedenca. Iz sodne prakse je razvidno, da imajo stranke pravico izjaviti se oziroma se opredeliti o izdelanem izvedenskem mnenju, kar pomeni, da imajo pravico dajati pripombe, ugovore zoper mnenje, zahtevati, da naj izvedenec poda dodatna pojasnila in seveda izvedencu zastavljati vprašanja.⁴⁷ Po določbi 257. člena ZKP sodišče odredi drugega izvedenca, če je njegov izvid nejasen, nepopoln, ali z raziskanimi okoliščinami v nasprotju, pa se te pomanjkljivosti ne dajo odpraviti z

novim zaslišanjem izvedenca. Sodišče mora take pomanjkljivosti in neskladja v izvidu izvedenca odpraviti z njegovim zaslišanjem in le v primeru, če tega ne more storiti, ponovi dokaz z novim izvedencem. Enako ravna sodišče tudi, kadar gre za pomanjkljivosti v njegovem mnenju (258. člen ZKP). Sodišče je tako popolnost in pravilnost izvedenskega mnenja dolžno presojati že samo, ne glede na predloge strank.⁴⁸ Stranke imajo pravico opozarjati sodišče na nejasnosti, nepopolnosti, nasprotja ali pomanjkljivosti v izvedenskem mnenju. Sodišče bo ugodilo predlogu za postavitev drugega izvedenca ali za dopolnitev izvedenskega mnenja takrat, ko bo stranka utemeljeno argumentirala dvom v strokovnost in pravilnost danega izvedenskega mnenja, in sicer tako, da bo pomanjkljivosti in nasprotja skušalo odpraviti s ponovnim zaslišanjem izvedenca, če dvoma o pravilnosti mnenja ali pomanjkljivosti na tak način ni mogoče odpraviti, pa bo zahtevalo mnenje drugega izvedenca. Vse navedeno se mora nanašati na bistvene okoliščine, pomembne za strokovno utemeljitev ter nelogičnost in prepričljivost izvedenčevih argumentov.

Glavni cilj izvedenskega mnenja ni nujno ocena ranljivosti, ampak ugotavljanje, ali je obdolženec kriv in ali lahko učinkovito sodeluje v postopku. Če obdolženec ni kriv zaradi neprištevnosti, sodišče lahko izreče le ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja (če razlogov za uporabo varnostnih ukrepov ni, se kazenski postopek ustavi)⁴⁹. Nezmožnost aktivne udeležbe toženca v postopku se lahko naslovi z imenovanjem zagovornika po uradni dolžnosti za nadaljnji potek kazenskega postopka do pravnomočnosti sodbe.⁵⁰ Nezmožnost aktivnega sodelovanja pa lahko rezultira tudi v prekinitvi postopka (bodisi preiskave bodisi⁵¹ glavne obravnave⁵²) ali zavrženju obtožnice.⁵³

4.2 PRIMERNA JAMSTVA V PREDKAZENSKEM POSTOPKU IN MED PREISKAVO

4.2.1 Policija: Prijetje in policijsko pridržanje

4.2.1.1 Pravica do obveščeniosti

Priporočilo v 3. oddelku določa pravico do obveščeniosti:

- *Osebe z ovirami bi morale na zahtevo prejeti informacije v zvezi z njihovimi procesnimi pravicami, in sicer v obliki, ki jim je dostopna.*
- *Ranljive osebe in, po potrebi, njihov pravni zastopnik ali ustrezna odrasla oseba bi morali biti obveščeni o posebnih procesnih pravicah iz tega priporočila, zlasti tistih v zvezi s pravico do obveščeniosti, pravico do*

zdravstvene pomoči, pravico do odvetnika, spoštovanjem zasebnosti in, če je primerno, tudi pravicami v zvezi s priporom pred sojenjem.

- *Pravni zastopnik ali ustrezna odrasla oseba, ki jo imenujejo ranljiva oseba ali pristojni organi za pomočnika tej osebi, bi morala biti navzoča na policijski postaji in na sodnih obravnavah.*

Kadar policija pri zbiranju obvestil ugotovi, da za določeno osebo obstajajo razlogi za sum, da je storila ali sodelovala pri storitvi kaznivega dejanja (osumljenec), ji mora, preden začne od nje zbirati obvestila, povedati, katerega kaznivega dejanja je osumljena in kaj je podlaga za sum zoper njo, ter jo poučiti, da ni dolžna ničesar izjaviti in odgovarjati na vprašanja, če se bo zagovarjala, pa ni dolžna izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje ali priznati krivdo in da ima pravico do zagovornika, ki si ga svobodno izbere in ki je lahko navzoč pri njenem zaslišanju, ter da se bo lahko vse, kar bo izpovedala, na sojenju uporabilo zoper njo.⁵⁴ Osumljenca mora policija obvestiti tudi, da ima pravico uporabljati svoj jezik. Podoben pouk mora policija osumljencu zagotoviti tudi, kadar mu odvzame prostost; dodati pa mora pouk, da osumljencu, ki mu je vzeta prostost, in si glede na svoje premoženjske razmere ne more zagotoviti zagovornika sam, mu ga na njegovo zahtevo in stroške države postavi policija, če je to v interesu pravičnosti.⁵⁵ Osumljenec, ki mu je vzeta prostost, mora biti o svojih pravicah poučen pisno, pisno obvestilo pa mora biti sestavljeno v materinem jeziku osumljenca ali v jeziku, ki ga osumljenec razume.⁵⁶

Policija za obveščanje osumljencev uporablja standardizirane obrazce – tako pri vabljenju na razgovor oz. zaslišanje, kot pri sestavljanju zapisnikov o zaslišanju (kadar zaslišanju prisostvuje osumljenčev zagovornik) oz. uradnih zaznamkov o razgovoru (kadar zagovornik ni prisoten), odločbe o pridržanju ter pri pisnih obvestilih o pravicah, ki jih prejmejo pridržane osebe.⁵⁷ Te informacije morajo biti osumljeni osebi posredovane v jeziku, ki ga razume. Policist po podanem pouku osumljenca tudi vedno vpraša, če razume informacije in bo po potrebi osumljencu nudil dodatna pojasnila.⁵⁸

Vendar pa zakon neposredno ne določa nobene obveznosti, da se jo zagotovi v dostopni obliki ranljivim skupinam osumljencev. Medtem ko policija uporablja standardizirane obrazce za obveščanje osumljencev o njihovih pravicah, ti niso na voljo v obliki, ki je dostopna osebam s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju. Glede poukov preko standardiziranih obrazcev se sicer pojavljajo pomisleki (tudi kadar ne gre za ranljive osumljence). Odvetniki izražajo zaskrbljenost, da taka oblika seznanjanja osumljencev z njihovimi pravicami ni prav učinkovita, saj so jim vse pravice hitro prebrane, ne da bi dobili pravo

priložnost, da bi vsebino pravic zares razumeli, in da včasih njihove stranke dejansko ne vedo, kaj so sploh podpisale.⁵⁹

To vrzel bi bilo mogoče premostiti z ustrezno interpretacijo določb ZKP v luči Ustave Republike Slovenije in določb Zakona o izenačevanju možnosti invalidov.⁶⁰ Vendar pa ni nikakršnega zagotovila, da se takšna interpretacija določb v praksi izvaja. **Odsotnost jasnih pravnih določb ali smernic prepušča odločitev policistu, ki zadevo obravnava: ali in kako bo osumljencu prilagodil obliko oz. format, v katerem se informacije na splošno zagotavljajo.**

Zakon ne vsebuje določbe, ki bi zahtevala/izrecno omogočala, da je pravni zastopnik ali ustrezná odrasla oseba, ki ji osumljenec zaupa in jo sam imenuje, navzoča med postopkom na policijski postaji in na sodnih obravnavah. Zato organi kazenskega pregona nimajo pravne obveznosti, da takšne osebe zaupanja vključijo v postopke z osumljenci težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju.

Hkrati pa zakon ne preprečuje prisotnosti tretjih oseb med policijskim zaslišanjem.⁶¹ Če bi policija prepoznala potrebo po vključitvi skrbnika ali druge primerne osebe, ki ji osumljeni zaupa, bi to storila – zlasti, če bi prepoznala, da bi takšno postopanje olajšalo komunikacijo z osumljenim.⁶² Ponovno pa je končna odločitev o tem odvisna od presoje posameznega policista, ki primer obravnava. Ker je glavni namen zbiranje podatkov o kaznivem dejanju in storilcu ter zavarovanje dokazov, policija ne bi dovolila prisotnosti takšne osebe, če bi to pomenilo oviro za preiskavo ali če bi to bilo v nasprotju z najboljšim interesom osumljenca.⁶³

4.2.1.2 Pravica do odvetnika

Priporočilo v 3. oddelku določa pravico do dostopa do odvetnika:

Če ranljiva oseba ne more razumeti postopka in mu slediti, bi moralo biti določeno, da se pravici do dostopa do odvetnika v skladu z Direktivo 2013/48/EU ne more odpovedati.

V policijski fazi postopka zakon ne določa nikakršnih postopkovnih zaščitnih ukrepov, ki bi osumljencu s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju preprečili, da bi se odpovedal njegovi pravici do odvetnika. Predkazenski postopek tudi ne pozna instituta obvezne obrambe – niti za osebe, ki jim je bila odvzeta prostost. Prav tako je zelo omejen in neučinkovit dostop do brezplačne pravne pomoči.

Policija mora osumljenca poučiti o njegovi pravici do zagovornika ne le ob pridržanju, temveč tudi preden želi od njega dobiti izjavo. Za zagotovitev učinkovitega uresničevanja pravice osumljenca do dostopa do zagovornika ZKP od policije zahteva odložitev zaslišanja do prihoda zagovornika, če osumljenec izjavi, da si bo vzel zagovornika.⁶⁴ Zaslišanje se odloži do prihoda zagovornika ali do roka, ki ga določi policija, vendar ne manj kot za dve uri. Do prihoda zagovornika se odloži tudi oprava drugih preiskovalnih dejanj, razen tistih, ki bi jih bilo nevarno odlašati. Če zagovornik ne prispe do roka, ki ga je določila policija, se o izjavi osumljenca sestavi uradni zaznamek.⁶⁵ Vanj se vnese dani pravni pouk ter izjava osumljenca; če se želi izjaviti o kaznivem dejanju, pa tudi bistvena vsebina njegove izjave ter pripombe na zapisano vsebino. Postopek pridobitve izjave osumljenca brez navzočnosti zagovornika se ne šteje kot policijsko zaslišanje po ZKP – zaslišanje lahko poteka le ob navzočnosti osumljenčevega zagovornika. Uradnega zaznamka o izjavi osumljenca v tem primeru ni mogoče uporabiti kot dokaz na sodišču. Izjavo osumljenca je mogoče uporabiti na sodišču le, če je bil med zaslišanjem navzoč zagovornik. To pomeni, da to pravilo velja tudi, če osumljenec izjavi, da ne želi zagovornika. Če pridržana oseba uveljavlja pravico do zagovornika, mu jo mora policija zagotoviti takoj, ko je to mogoče.

Pridržanim osumljencem je policija dolžna pomagati, da si vzamejo odvetnika. Tistim, ki odvetnika še nimajo izbranega, policija pomaga tako, da jim omogoči dostop do seznama odvetnikov, iz katerega osumljenec lahko izbira.⁶⁶ Seznam je splošen in na njem so vsi odvetniki. **Specializiranih odvetnikov, ki bi jih lahko primarno kontaktirali v primerih osumljencev s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju, ni.**

Predpisani postopek za vzpostavitev stika pridržane osebe z zagovornikom je tak, da telefonski klic vzpostavi policist. Po vzpostavitvi stika policist pridržani osebi omogoči pogovor z zagovornikom.⁶⁷

Zakon o brezplačni pravni pomoči, ki sicer določa pogoje in postopek za pridobitev brezplačne pravne pomoči, velja le za sodne postopke, kar predkazenski postopek ni. V policijski fazi je brezplačna pravna pomoč urejena z določbo 4. člena ZKP in je na voljo samo osumljencem, ki jim je bila odvzeta prostost. Če si osumljenec, ki mu je vzeta prostost, glede na svoje premoženjske razmere ne more zagotoviti zagovornika sam, mu ga na njegovo zahtevo in stroške države postavi policija, če je to v interesu pravičnosti.⁶⁸ Kdaj je postavitev odvetnika brez stroškov za osumljenca v interesu pravičnosti, ni povsem jasno, saj gre za nedoločen pravni pojem, ki ga zakon podrobneje ne opredeljuje. Tudi obstoječa sodna praksa ni zelo jasna, navaja pa, da je treba upoštevati osebnost

osumljenca, težo kaznivega dejanja, zapletenost zadeve in druge posebne okoliščine.⁶⁹ Zaradi odsotnosti jasnih pogojev in postopka, se v praksi ta možnost skoraj nikoli ne uporablja.⁷⁰

Zaradi odsotnosti instituta obvezne obrambe in neučinkovitega dostopa do brezplačne pravne pomoči, osumljenci v fazi postopka pri policiji redko vzamejo zagovornika.⁷¹ **Tekom postopka pri policiji zagovornika ni imel nihče od končnih uporabnikov, ki smo jih intervjuvali v raziskavi.**

4.2.1.3 Pravica do zdravstvene pomoči

Priporočilo v 3. oddelku določa pravico do zdravstvene pomoči:

Ranljive osebe bi morale imeti dostop do sistematične in redne zdravstvene pomoči ves čas kazenskega postopka, če jim je odvzeta prostost.

Osumljenci v policijskem pridržanju imajo pravico do nujne medicinske pomoči v skladu s predpisi, ki urejajo nujno medicinsko pomoč, ne glede na to, ali jo osumljenec zahteva ali ne.⁷² Nujno medicinsko pomoč mora policist zagotoviti skladno s predpisi, ki urejajo nujno medicinsko pomoč, torej gre za nujno medicinsko pomoč, ki je sestavni del mreže javne zdravstvene službe. Pridržana oseba ima tudi pravico, da jo pregleda zdravnik, ki si ga sama izbere, vendar pa v tem primeru stroške pregleda nosi sama.⁷³

Kot je opisano zgoraj (5.1.1. Začetna ocena policije in sodstva), **mora policist, preden osumljenca namesti v prostore za pridržanje, od njega pridobiti čim več informacij - vključno z informacijami o možnih težavah v duševnem zdravju.**⁷⁴ Policisti morajo tudi ugotoviti, katera zdravila jemlje osumljenec.

V skladu s Priročnikom o izvajanju pridržanja morajo policisti takoj zagotoviti nujno medicinsko pomoč, če je pridržana oseba nezavestna, vidno poškodovana, če osumljenec trdi da ima zdravstvene težave in zahteva zdravniško pomoč, če se ne počuti dobro, če obstaja sum, da ima nalezljivo bolezen in če njegovo vedenje kaže na težave v duševnem zdravju. Kot primer takega vedenja Priročnik navaja agresivnost, blodnje, depresijo in podobna stanja ter grožnje s samomorom.

Na podlagi podatkov, ki jih zagotovi policija, se zdravnik odloči, ali bo pridržanega osumljenca pregledal v prostorih, kjer se izvaja pridržanje, ali pa naj policija pridržano osebo pripelje v zdravstveno ustanovo. Po pregledu se zdravnik odloči, ali je potrebna nadaljnja zdravstvena oskrba in ali bi moral prejemati zdravila, ki jih je jemal pred pridržanjem. Priročnik zahteva, da se policisti posvetujejo

z zdravnikom o možnosti hospitalizacije v psihiatrični bolnišnici za pridržano osebo, pri kateri obstaja tveganje za samopoškodbe ali grozi s samomorom.

4.2.1.4 Snemanje zaslišanja

Priporočilo v 3. oddelku določa snemanje zaslišanj:

Vsako zaslišanje ranljivih oseb v postopku predhodne preiskave bi bilo treba snemati z avdiovizualnimi sredstvi.

Zakon o kazenskem postopku določa, da je mogoče izjavo osumljenca posneti z napravo za zvočno in slikovno snemanje, o čemer mora biti osumljenec obveščen vnaprej.⁷⁵ **Zakon ne določa obveznosti snemanja zaslišanj osumlencev s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju.** V praksi se posname le približno 15% policijskih zaslišanj in večina policijskih postaj nima ustrezne opreme za snemanje zaslišanj.⁷⁶

4.2.1.5 Odvzem prostosti

Priporočilo v 3. oddelku glede odvzema prostosti določa:

Države članice bi morale sprejeti vse potrebno za zagotovitev, da je odvzem prostosti ranljivim osebam pred obsodbo skrajno sredstvo ter da je sorazmeren in poteka pod pogoji, ki so prilagojeni potrebam ranljive osebe. Treba bi bilo sprejeti ustrezne ukrepe za zagotovitev, da imajo ranljive osebe, kadar jim je odvzeta prostost, dostop do primerne nastanitve, pri čemer se upoštevajo njihove posebne potrebe.

Policija lahko odvzame prostost, kadar privede in privede osumljenca v policijske prostore, če so podani utemeljeni razlogi za sum, da je storil kaznivo dejanje, in so podani razlogi, ki jih zakon sicer določa za pripor (begosumnost, bojazen uničenja sledov kaznivega dejanja in oviranje poteka kazenskega postopka, ponovitvena nevarnost); pod določenimi pogoji pa tudi zaradi ugotovitve istovetnosti, preverjanja alibija, zbiranja obvestil in dokaznih predmetov.⁷⁷ Pridržana oseba ima pravico, da policija o odvzemu prostosti obvesti njegove bližnje, vendar policija lahko obveščanje odloži za ne več kot 24 ur.⁷⁸ Policija ne sme privedi osebe, katere gibanje je zelo oteženo zaradi bolezni, onemoglosti ali telesne poškodbe in osebe, katere zdravstveno stanje bi se zaradi privedbe poslabšalo.⁷⁹

Zakonodaja alternativ policijskemu pridržanju ne predvideva - niti na splošno niti za ranljive osebe.

Kadar pa pridržana osumljena oseba potrebuje nujno zdravniško pomoč (5.2.1.3. Pravica do zdravstvene pomoči), se mora policist seznaniti z mnenjem zdravnika, ali je osumljeni sposoben za nadaljnje pridržanje. Vendar pa je končna odločitev o tem v rokah policista. Če mora osumljenec ostati na zdravljenju v zdravstveni ustanovi, policist pa se odloči, da pridržanja ne bo prekinil, se pridržanje izvaja v zdravstveni ustanovi na način, ki omogoča izvedbo zdravstvene oskrbe. V tem primeru se način izvajanja pridržanja uskladi s pristojnimi zdravstvenimi delavci.⁸⁰

Glede pogojev v prostorih za pridržanje, predpisi določajo normative za izgradnjo in opremljenost policijskih prostorov za pridržanje.⁸¹ Le-te je potrebno upoštevati pri projektiranju, gradnji in prenovi prostorov. Predpisi posebej določajo normative za pridržanja do in nad 12 ur. Določajo pravila glede razsvetljave, ureditve sanitarij, normative glede pohištvene opreme ter prostora za gibanje na prostem. Normativi so enotni, posebnih določb za ranljive osumljence ni, vendar pa se zdijo normativi ustrezni tudi za njihove potrebe.

4.2.1.6 Zasebnost

Priporočilo v 3. oddelku glede odvzema zasebnosti določa:

Pristojni organi bi morali sprejeti ustrezne ukrepe, da se v kazenskem postopku zagotovi varstvo zasebnosti, osebne celovitosti in osebnih podatkov ranljivih oseb, vključno z zdravstvenimi podatki.

Slovenski kazenskoopravni sistem posebnih pravil za varovanje zasebnosti, osebne celovitosti in podatkov osumljencev s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju.

Na splošno je policija dolžna spoštovati in varovati pravico do življenja, človekovo osebnost in dostojanstvo ter druge človekove pravice in temeljne svoboščine. Še posebej obzirno morajo policisti ravnati z žrtvami in osebami, ki potrebujejo dodatno pozornost, pomoč in skrb, kot so otroci, mladoletniki, starejši, osebe z ovirami in žrtve nasilja v družini.⁸²

Varstvo osebnih podatkov je temeljna pravica, ki jo varuje Ustava. Pravice posameznikov na tem področju je mogoče z zakonom izjemoma omejiti (med drugim) iz razlogov izvrševanja pristojnosti policije, preprečevanja, razkrivanja, odkrivanja, dokazovanja in pregona kaznivih dejanj in prekrškov.⁸³ Policija, tako kot vsi ostali upravljalci osebnih podatkov, je dolžna zagotoviti varovanje osebnih podatkov z uporabo ustreznih organizacijskih, tehničnih in logično-tehničnih postopkov ter ukrepov za zaščito osebnih podatkov.⁸⁴

Če so podani razlogi za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, mora policija ukreniti potrebno, da se izsledi storilec kaznivega dejanja, da se odkrijejo in zavarujejo sledovi in dokazi ter da se zberejo vsa obvestila, ki bi utegnila biti koristna za uspešno izvedbo kazenskega postopka.⁸⁵ V praksi to pomeni opravljanje razgovorov in zbiranje informacij od osumljencev in drugih oseb, ki bi lahko imeli kakršne koli informacije o zadevi policijskih postopkov; in zbiranje podatkov iz policijskih in drugih uradnih evidenc.

Na podlagi zbranih obvestil sestavi policija kazensko ovadbo, v kateri navede dokaze, odkrite v postopku zbiranja informacij (ne vpiše pa vsebine izjav oseb tekom zbiranja obvestil). Priloži ji tudi predmete, skice, fotografije, priskrbljena poročila, zapise o tem, kaj je ukrenila in storila, uradne zaznamke, izjave in drugo gradivo, ki utegne biti koristno za uspešno izvedbo postopka.⁸⁶

Policija pa na splošno ne dostopa do zdravstvenih podatkov osumljenca niti podatkov o morebitnem skrbništvu nad osumljencem. Samo, če bi bili zdravstveni podatki osumljenca bistveni za preiskavo, bi policija imela utemeljen razlog za njihovo pridobitev.⁸⁷ Te informacije bo policija sicer običajno pridobila preko zbiranja informacij od osumljenca ali oseb, ki so mu blizu. Lahko pa policija pridobi informacije od pristojnega centra za socialno delo.⁸⁸ Če policija pridobi informacije o možnih težavah v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju, jih običajno posreduje državnemu tožilcu.⁸⁹

4.2.2 Državni tožilec

4.2.2.1 Zasebnost

Državno tožilstvo ima pravico zahtevati od državnih organov, organov lokalne samouprave in drugih nosilcev javnih pooblastil, da mu posredujejo ustrezne podatke, dokumente, dokumente, predmete ali obvestila, ki so potrebni za odkrivanje ali pregon kaznivih dejanj.⁹⁰ Za varstvo zasebnosti, osebne celovitosti in podatkov osumljencev in obdolžencev s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju tožilstvo nima posebnih pravil ali notranjih smernic.⁹¹

Državno tožilstvo običajno prejme informacije o osebnih podatkih kot so zdravstveno stanje ali skrbništvo nad osumljeno osebo iz podatkov, ki jih je zbrala policija in informacij, ki jih je podal osumljenec sam.⁹²

Če je to potrebno za zaščito osebnega ali družinskega življenja obdolženca, lahko državni tožilec predlaga sodišču, da izključi javnost glavne obravnave ali dela glavne obravnave.⁹³

4.2.3 Preiskovalni sodnik (pripor, preiskava)

4.2.3.1 Pravica do obveščeniosti

Pred prvim zasliševanjem preiskovalni sodnik osumljenca obvestiti, katerega dejanja je obdolžen in kaj je podlaga za obdolžitev. Pouči ga, da se ni dolžan zagovarjati in odgovarjati na vprašanja, če se zagovarja, pa ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje ali priznati krivdo ter da ima pravico vzeti si zagovornika po lastni izbiri, ki je lahko navzoč pri zaslišanju.⁹⁴

Preiskovalni sodnik bo to informacijo osumljencu sporočil v standardni obliki, saj **za osumljence in obdolžence s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju niso predvideni posebni formati ali oblike pravnega pouka.** Sodnik praviloma osumljenca vpraša, ali je razumel pouk in podane informacije.⁹⁵ Če osumljenec izjavi, da ne razume, bo sodnik prilagodil besedilo informacij in dodatno razložil njihovo vsebino. Nezmožnost razumevanja postopkovnih pravic in učinkovite udeležbe v kazenskem postopku je mogoče nasloviti tudi z imenovanjem zagovornika po uradni dolžnosti, ki bo osumljenca zastopal v nadaljevanju kazenskega postopka.⁹⁶

Nekateri deležniki so izrazili zaskrbljenost, da poučevanje v standardizirani obliki ni učinkovito,⁹⁷ nekateri pa da vnaprej pripravljen standardni format, prilagojen osumljencem in obdolžencem s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju ne

bi mogel biti učinkovit, saj obstajajo različne vrste ovir in težav, zato ima vsak obdolženec drugačne potrebe glede dostopnosti informacij.⁹⁸

Podobno kot pri policijskih postopkih, zakon izrecno ne določa možnosti, da je pri zaslišanju oz. postopku pri preiskovalnem sodniku prisoten skrbnik ali druga primerna odrasla oseba. Vendar pa zakon prisotnosti take osebe tudi ne preperečuje in vsi deležniki so tudi izjavili, da za to na sodišču ni ovir. Poudarili pa so, da je pomembno, da takšna oseba kasneje ni/ne sme biti zaslišana kot priča v nadaljnjem postopku.⁹⁹ **Vendar pa standardnih postopkov za zagotavljanje prisotnosti skrbnika ali druge primerne odrasle osebe na sodišču ni.**

4.2.3.2 Pravica do odvetnika

Osumljenci imajo pravico, da jih na zaslišanju pri preiskovalnem sodniku zastopa odvetnik, ki je na zaslišanju tudi prisoten – o tej pravici morajo biti osumljenci obveščeni pred zaslišanjem.

Za postopek pred preiskovalnim sodnikom (in za nadaljnji kazenski postopek) ZKP predvideva pogoje in okoliščine, v katerih je obramba obvezna. Obdolženec mora imeti zagovornika že ob prvem zaslišanju, če teče zoper njega kazenski postopek zaradi kaznivega dejanja, za katero je v zakonu predpisana kazen tridesetih let zavora ali dosmrtnega zavora ali če ga je policija po odvzemu prostosti privedla k preiskovalnemu sodniku.¹⁰⁰ Enako velja, če je obdolženec nem, gluh ali sicer nezmožen, da se sam uspešno brani. Slednji pogoj je še zlasti pomemben za osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju, ki postopka ne morejo razumeti in v njem učinkovito sodelovati.

Če obstajajo razlogi za domnevo, da se oseba zaradi težav v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju ne more uspešno braniti, preiskovalni sodnik postavi sodnega izvedenca s področja psihiatrije, ki naj ugotovi, ali obstajajo pogoji za obvezno obrambo.¹⁰¹

Če osumljeni, pri katerem so podani pogoji za obvezno obrambo zagovornika ne vzame sam, mu ga postavi predsednik sodišča po uradni dolžnosti za nadaljnji potek kazenskega postopka do pravnomočnosti sodbe. Če obdolžencu grozi kazen trideset let zavora ali dosmrtna zavora ali pa je gluh, nem ali drugače nesposoben, da se sam uspešno brani, pa se odvetnik po uradni dolžnosti postavi tudi za postopek z izrednimi pravnimi sredstvi. V primeru postavitve zagovornika po uradni dolžnosti bo preiskovalni sodnik tisti, ki bo izdal odredbo, naj se postavi zagovornik. Postavi pa ga predsednik sodišča s

seznama zagovornikov po uradni dolžnosti. **Posebnih seznamov specializiranih odvetnikov, ki bi jih primarno imenovali v zadevah obdolžencev s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju, ni. Odvetnikom po uradni dolžnosti niso na voljo usposabljanja glede specifik zastopanja ranljivih oseb in njihovih specifičnih potreb.**¹⁰²

Če ni razlogov za obvezno obrambo, lahko obdolženec zaprosi za brezplačno pravno pomoč pri službi za brezplačno pravno pomoč, ki je organizirana na krajevno pristojnem okrožnem sodišču. Pri odločanju o prošnji za dodelitev brezplačne pravne pomoči se ugotavljajo materialni položaj prosilca (test sredstev) in okoliščine ter presoja dejstev o zadevi, glede katere je oseba vložila prošnjo za brezplačno pravno pomoč (test utemeljenosti). Tudi če prosilec ne izpolnjuje vseh splošnih pogojev, se zaradi zdravstvenih razlogov prosilca lahko dodeli izjemna brezplačna pravna pomoč, če ga bremenijo stroški, ki so potrebni zaradi njegove stopnje invalidnosti ali druge oblike telesne okvare ali duševne motnje.¹⁰³ Možna pa je izjemna brezplačna pravna pomoč tudi, kadar gre za prosilca, ki mu je bil za zastopanje v sodnem postopku dodeljen skrbnik za posebni primer, ali za prosilca, ki mu je bila odvzeta poslovna sposobnost.

V primeru obvezne obrambe odpoved pravici do odvetnika ni možna. Kadar obramba ni obvezna, je moč osumljenca zaslišati tudi brez navzočnosti odvetnika, če so izpolnjeni naslednji pogoji ZKP: če je bila oseba poučena o pravici do odvetnika, če se je izrecno odpovedala tej pravici (in obramba ni obvezna), ali če odvetnik ni prisoten, čeprav je bil obveščen o zaslišanju (in obramba ni obvezna).¹⁰⁴

4.2.3.3 Pravica do zdravstvene pomoči

Pravica do zdravstvene pomoči je zlasti relevantna v primeru odvzema prostosti. Če je zoper osebo s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju odrejen pripor, ga mora, tako kot vsakega pripornika, najkasneje v 48 urah po sprejemu v zavod pregleda zdravnik.¹⁰⁵ Zdravstveno oskrbo zagotavlja ambulanta zavoda, v katerem se izvršuje pripor.¹⁰⁶ Če je potrebno zdravljenje v drugi zdravstveni ustanovi (npr. psihiatrični bolnišnici), odredi tako zdravljenje na predlog zavodskega zdravnika pristojno sodišče.¹⁰⁷ V takem primeru mora direktor takoj obvestiti bližnjega sorodnika oziroma osebo, ki jo je pripornik že prej določil za tak primer. Z dovoljenjem pristojnega sodišča lahko pripornika na njegove stroške pregleda tudi zdravnik, ki ga sam izbere.¹⁰⁸

Vendar so v praksi številne pritožbe v zvezi z nastanitvenimi razmerami, zdravstvenim varstvom in načinom obravnave s strani zavodskega osebja.¹⁰⁹

Varuh človekovih pravic Republike Slovenije v svojih letnih poročilih pogosto poudarja pomen psihiatričnega pregleda in ocenjevanja duševnega zdravja pripornikov v smislu morebitnega tveganja samomora, saj ogrožene osebe potrebujejo stalno psihiatrično zdravljenje in redno pozornost psihologa. Varuh človekovih pravic je obravnaval primere, ko je bila namestitev pripornikov neprimerna in ni zagotovila zadostnega nadzora nad osebami, ki kažejo znake samomorilnosti. Pri tem so se zavodi pogosto zanašali na to, da bodo nadzor izvajali kar drugi priporniki.

4.2.3.4 Snemanje zaslišanja

Preiskovalni sodnik lahko odredi, da se preiskovalno dejanje (torej tudi zaslišanje) posname z ustreznimi tehničnimi sredstvi za zvočno ali zvočno-slikovno snemanje, o čemer pa mora poprej obvestiti zaslišanca.¹¹⁰

Vendar pa smernic za obvezno snemanje zaslišanj ranljivih oseb ni. Čeprav je snemanje zaslišanj precej pogosto, odločitev o tem ostaja na strani preiskovalnega sodnika.¹¹¹

4.2.3.5 Odvzem prostosti

Zakon o kazenskem postopku določa več ukrepov, ki se lahko uporabijo za zagotovitev navzočnosti obdolženca v postopku, za odpravo ponovitvene nevarnosti in za uspešno izvedbo kazenskega postopka. To so: vabilo, privedba, obljuba obdolženca, da ne bo zapustil prebivališča, prepoved približanja določenemu kraju ali osebi, javljanje na policijski postaji, varščina, hišni pripor in pripor.¹¹² Pri odločanju o tem, katere ukrepe je treba uporabiti, mora sodišče upoštevati pogoje, določene za posamezne ukrepe. Pri izbiri ukrepa mora tudi upoštevati, da ne uporabi strožjega ukrepa, če se da isti namen doseči z milejšim.¹¹³ Čeprav posebna pravila ali smernice za uporabo alternativ priporu za osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju ne obstajajo, mora sodišče v vsakem primeru opraviti **strog test sorazmernosti** med pravico do varnosti in pravico do osebne svobode obdolženca osebo in vedno uporabiti najmilejši ukrep. Če sodnik odredi pripor, se osebe s težavami v duševnem zdravju, ki ne razumejo pomena svojega dejanja oz. niso zmožne sodelovati v postopku, običajno namesti na enoto za forenzično psihiatrijo. Tam se sočasno izvaja pripor in zagotavlja potrebno psihiatrično zdravljenje.¹¹⁴

Med prestajanjem pripora so organi dolžno s pripornikom ravnati humano in varovati njegovo telesno in duševno zdravje.¹¹⁵ Zavod upošteva pri razporeditvi pripornika v bivalni prostor odredbo pristojnega sodišča, pripornikovo osebnost,

zdravstveno stanje in vrsto kaznivega dejanja, katerega je osumljen oziroma obdolžen.¹¹⁶ Vendar v praksi prihaja do številnih pritožb v zvezi z nastanitvenimi razmerami, zdravstvenim varstvom in načinom, na katerega so priporniki obravnavani. **Zavodi so na splošno prenapolnjeni in osebam s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju niso zagotovljeni primerni nastanitveni standardi.**¹¹⁷

4.2.3.6 Zasebnost

Vsi upravljavci osebnih podatkov morajo na zahtevo predložiti sodišču osebne podatke iz zbirke podatkov tudi brez soglasja posameznika, na katerega se nanašajo podatki, če sodišče navede, da so podatki potrebni za izvedbo kazenskega postopka.¹¹⁸ Sodišče varuje pridobljene podatke kot tajne, če je to določeno z zakonom. Preiskovalni sodnik ima torej možnost dostopa do osebnih podatkov osumljenca (npr. Zdravstvenih podatkov), vendar če nastane sum, da se zaradi težav v duševnem zdravju obdolženec ne bo mogel aktivno udeleževati postopka, bo sodnik imenoval sodnega izvedenca, ki bo zdravstvene podatke ustrezno interpretiral.¹¹⁹ Za ugotavljanje osebnih okoliščin na strani obdolženca se lahko sodišče obrne tudi na pristojni center za socialno delo, ki lahko zagotovi tudi informacije o morebitnem skrbništvu.

4.2.4 Evropski nalog za prijetje

Posebni določil glede procesnih pravic ranljivih oseb v postopkih z evropskim nalogom za prijetje ni. Potencialno relevantna je le določba, da se izjemoma lahko predaja zahtevane osebe začasno preloži zaradi resnih humanitarnih razlogov, zlasti če obstaja verjetnost, da bi predaja očitno huje ogrozila življenje ali zdravje zahtevane osebe. Zdravje vključuje tudi duševno zdravje.¹²⁰

4.3 PROCESNA JAMSTVA MED SOJENJEM (GLAVNA OBRAVNAVA, SODBA)

4.3.1 Glavna obravnava

4.3.1.1 Pravica do obveščенosti

Določbe o pravici do obveščенosti v sodni fazi so enake tistim, ki veljajo za fazo preiskave in postopek pri preiskovalnem sodniku.

4.3.1.2 Pravica do odvetnika

Določbe o pravici do odvetnika v sodni fazi so enake tistim, ki veljajo za fazo preiskave in postopek pri preiskovalnem sodniku.

4.3.1.3 Pravica do zdravniške pomoči

Določbe o pravici do zdravniške pomoči v sodni fazi so enake tistim, ki veljajo za fazo preiskave in postopek pri preiskovalnem sodniku.

4.3.1.4 Snemanje zaslišanja

Določbe o snemanju zaslišanja v sodni fazi so enake tistim, ki veljajo za fazo preiskave in postopek pri preiskovalnem sodniku.

4.3.1.5 Zasebnost

Določbe o pravici do zasebnosti v sodni fazi so enake tistim, ki veljajo za fazo preiskave in postopek pri preiskovalnem sodniku.

Velja pa omeniti, da je za (med drugim) zaščito zasebnosti, osebne celovitosti in osebnih podatkov obdolžencev med sojenjem možna izključitev javnosti glavne obravnave ali njenega dela.¹²¹ Vendar pa se zdi, da se ta možnost ne uporablja pogosto v primerih obdolžencev s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju - niti za del glavne obravnave, v katerem svojo izjavo o duševnem stanju obdolženca podaja sodni izvedenec (razen če je potrebno istočasno zaščititi tudi osebno integriteto žrtve kaznivega dejanja).¹²² Javnost glavne obravnave je varovana z Ustavo RS, hkrati pa šteje za bistveno kršitev določb kazenskega postopka, če je bila v nasprotju z zakonom izključena javnost glavne obravnave.¹²³ Zato se sodniki zanjo zelo previdno odločajo.

4.3.1.6 Sodba

Zakon o kazenskem postopku določa pravila o sestavnih delih sodbe, ki mora imeti uvod, izrek in obrazložitev, pa tudi pouk o pravnih sredstvih. **Ne v zakonu ne v drugih virih ne obstajajo pravila glede sporočanja sodbe ranljivim obdolžencem v njim dostopnem formatu.**

4.4 PRAVNA SREDSTVA

Zapisnik policijskega zaslišanja se lahko uporabi kot dokaz v na sodišču le, če je bilo izvedeno v prisotnosti odvetnika osumljenca (samo v tem primeru gre za policijsko zaslihanje, sicer gre za zbiranje obvestil od osumljene osebe). Če obdolženi ni bil obveščten o svojih pravicah (da ni dolžan ničesar izjaviti ali odgovarjati na vprašanja, ter da izrekati ali odgovarjati na vprašanja, če se zagovarja, pa ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje ali priznati krivdo ter da ima pravico vzeti si zagovornika po lastni izbiri, ki je lahko navzoč pri zaslišanju), ali če dani pouk in izjava obdolženca glede pravice do zagovornika nista zapisana v zapisnik ali če je bila proti obdolžencu uporabljena sila, grožnja ali druga podobna sredstva, da bi se dosegla kakšna njegova izjava ali priznanje, sodišče ne sme opreti svoje odločbe na obdolženčevo izpovedbo.¹²⁴

Sodba se lahko (med drugim) izpodbija, če je prišlo do bistvene kršitve določb kazenskega postopka. Med drugim je takšna kršitev podana, če se sodba opira na dokaz, ki je bil pridobljen s kršitvijo z ustavo določenih človekovih pravic in temeljnih svoboščin¹²⁵ - npr. če obdolženec ni bil ustrezno poučen o svojih pravicah, preden je podal izjavo.

Bistvena kršitev določb kazenskega postopka je tudi, če je glavna obravnava potekala v odsotnosti oseb, katerih prisotnost na glavni obravnavi je po zakonu obvezna (npr. če je obstajal razlog za obvezno obrambo in obdolženca ni zastopal odvetnik).

Poleg tega zakon navaja, da gre za bistveno kršitev, če sodišče med pripravo glavne obravnave ali med glavno obravnavo ali pri izdaji sodbe ni uporabilo kakšne določbe tega zakona ali jo je uporabilo nepravilno ali če je na glavni obravnavi prekršilo pravice obrambe, pa je to vplivalo ali moglo vplivati na zakonitost in pravilnost sodbe.¹²⁶

Ker ZKP ne določa pravice do pomoči in podpore s strani osebe zaupanja, sodbe ni mogoče izpodbijati zaradi odsotnosti takšne osebe med postopkom.

Če sodišče druge stopnje ugotovi, da je podana bistvena kršitev določb kazenskega postopka, s sklepom ugotovi pritožbi in sodbo sodišča prve stopnje razveljavi ali jo razveljavi po uradni dolžnosti in vrne zadevo v novo sojenje.¹²⁷

5 UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA

5.1 UGOTOVLJENE POMANJKLJIVOSTI

5.1.1 Primerni ocenjevalni mehanizmi za prepoznavanje ranljivosti

»Seveda sem, vse sem jim povedal, tudi na policiji in povsod, rekel sem jim, da sem bil v Polju [psihiatrična bolnišnica], vse, kar sem prestal, vendar nikomur ni bilo mar. Nikomur. Pomembno je le to, da si kriminallec, to si in to je to, to je tvoj problem [...] Nula si, en revež, jadnik, psihični bolnik, kot da si za odpis že.«¹²⁸

Slovensko kazensko procesno pravo ne pozna domneve ranljivosti za osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju. Ocena s strani policije in sodstva se predvsem osredotoča na zmožnost osumljencev in obdolžencev, da sodelujejo v kazenskem postopku, ne pa nujno na priznavanje posebnih pravic, ki jih imajo zaradi svoje ranljivosti.

Na splošno tako policija in sodstvo lahko uporabita zdravniški pregled. Vprašanje pa je, ali so sposobni učinkovito opraviti svojo začetno oceno, da lahko nato vključijo zdravstvenega strokovnjaka. **Prepoznavanje osumljencev in obdolžencev s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju je prepuščeno posameznemu policistu oz. sodniku, ki primer obravnava, ne da bi jim za to zagotovili potrebne smernice ali usposabljanje.**

Običajno bo policija za obstoječo diagnozo ali predhodno hospitalizacijo izvedela bodisi od osumljenca samega bodisi od njegovih sorodnikov ali sosedov. Te informacije bo nato posredovala državnemu tožilcu.¹²⁹ Če pa takšnih informacij nima na voljo in če mehanizmi za začetno oceno ranljivosti pri policiji in sodišču niso vzpostavljeni, lahko ranljivost osumljenca ostane neopažena. Deležniki poročajo o primerih, ko resne težave v duševnem zdravju v predkazenskem postopku niso bile ugotovljene in so bile prepoznane šele na glavni obravnavi,¹³⁰ ter tudi o primerih, ko so se sodišča odločila, da bodo sodne izvedence angažirala šele zelo pozno v postopku. Deležniki poročajo tudi o primerih, ko sodišča niso pridobila izvedenskega mnenja o duševnem zdravju obdolženca, tudi kadar je bil obdolženi predhodno hospitaliziran in so bile njegove težave v duševnem zdravju zelo opazne.¹³¹

Predstavniki policije sami opozarjajo na pomanjkanje jasnih smernic ali mehanizmov za izvedbo začetne ocene ranljivosti.¹³² Hkrati poudarjajo, da ima

policija v primeru policijskega pridržanja veliko nalog, ki jih mora opraviti v 48 urah (kolikor policijsko pridržanje največ traja). Zato je pomembno, da mehanizmi ocenjevanja, ki bi jih vzpostavili v bodoče, policistov ne bi preobremenil ali presešel njihovih kompetenc.¹³³

Ko gre za izvedenska mnenja sodnih izvedencev s področja psihiatrije, so deležniki opozorili na številne težave in pomanjkljivosti:

- » Psihiatrija je zelo široko področje, sistem imenovanja sodnih izvedencev s tega področja ne upošteva, da vsi izvedenci niso usposobljeni za vsa njena področja. strokovnjakov na področju psihiatrije ne upošteva dejstva, da je psihiatrija zelo široko področje in da vsi strokovnjaki niso pristojni na vseh področjih. Sodni izvedenci so imenovani kot izvedenci za področje psihiatrije na splošno, kar sodišču ne dovoljuje, da v posameznem primeru izberejo najprimernejšega in najbolj usposobljenega strokovnjaka.¹³⁴
- » Pregledi, ki jih opravijo izvedenci z namenom priprave izvedenskega mnenja so pogosto pomanjkljivi. Deležniki so poročali, da pogovori izvedencev z obdolžencem včasih trajajo le 20 minut.¹³⁵ Poleg tega se pogosto zanašajo na staro dokumentacijo, ki ne more odražati trenutnega stanja obdolženca.¹³⁶
- » Pot do drugega izvedenskega mnenja je v sodnem postopku zelo težavna in običajno zelo draga. Da bo sodišče ugodilo predlogu za postavitve drugega izvedenca, bo morala stranka utemeljeno argumentirati dvom v strokovnost in pravilnost danega izvedenskega mnenja – to pa je težko brez predložitve kontrolnega mnenja, ki ga mora obdolženi plačati sam.¹³⁷
- » Glede pridobivanja drugega izvedenskega mnenja so deležniki izpostavili tudi problem majhnosti Slovenije, kjer se »vsi poznajo med sabo«. Ko se zahteva drugo mnenje, pogosto obstaja profesionalna povezava med prvim in drugim izvedencem, ki se »drug drugemu ne želita zameriti«, zato obstaja veliko tveganje pristranskosti zaradi navzkrižja interesov.¹³⁸

5.1.2 Pravica do obveščnosti

Ne, ne spomnim se, da bi me seznanili s pravico do odvetnika [...] tudi to ne, da lahko koga pokličem [...] pisnih informacij tudi ne [...] vse je šlo prehitro.¹³⁹

Nič mi niso (povedali). Samo povedali so mi »Ti si naredil to pa to. A je to res?« Sem moral dat svoj zagovor, nič mi ni rekel, da si lahko vzamem odvetnika [...] Mi je pisalo v pošti noter, da lahko vzamem odvetnika, da je lahko navzoč. Ampak to pri sodišču ne pa pri policiji.¹⁴⁰

Zakon določa obveznost pristojnih organov, da osumljence in obdolžence obveščajo o njihovih pravicah. Pogosto se za to uporabljajo standardizirani obrazci ali pa standardni pouki, ki vsebinsko pomenijo dobesedno preslikavo zakonskih določb. Ker gre za pravno govorico, so praviloma osumljencem in obdolžencem težko razumljivi.

Zakon izrecno ne določa nobene obveznosti, da se informacije zagotovi v dostopni obliki ranljivim skupinam osumljencev.

Odsotnost jasnih pravnih določb ali smernic prepušča odločitve o prilagoditvi informacij potrebam ranljivega osumljenca ali obdolženca uradnim osebam, ki vodijo postopek. To velja tako za postopek pri policiji, kot za postopek na sodišču.

Zakon tudi ne vsebuje določbe, ki bi zahtevala/izrecno omogočala, da je pravni zastopnik ali ustrezna odrasla oseba, ki ji osumljenec zaupa in jo sam imenuje, navzoča med postopkom na policijski postaji in na sodnih obravnavah. Tega zakon tudi ne prepoveduje, a prisotnost zaupne osebe je zlasti v policijski fazi bolj izjema kot pravilo.

Ranljivi osumljenci s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju se tako s postopki pogosto soočajo sami, še zlasti v policijski fazi postopka, kjer pogosto nimajo niti zastopanja odvetnika (glej 5.1.3.). Zato je primerno in učinkovito obveščanje o pravicah ter korekten odnos uradnih oseb še toliko bolj pomemben. Vendar pa so intervjuvani končni uporabniki so poročali tudi o neustreznem odnosu uradnih oseb. Omenjali so zaničljiv in posmehljiv odnos policije, poročali pa so tudi o fizičnem nasilju.

Na policijski postaji so me pretepli ... Nič hujšega. So pa tepli z vso močjo, pa pazljivo. [...] Tako kot znajo [...]. Pametni so. (Brez modric)¹⁴¹

5.1.3 Pravica do odvetnika

Dostop do pravice do odvetnika ima v policijski fazi pomembne pomanjkljivosti. To velja za vse osumljence in obdolžence, še posebej pa za ranljive skupine.

V policijski fazi postopka zakon ne določa nikakršnih postopkovnih zaščitnih ukrepov, ki bi osumljencu s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju preprečili, da bi se odpovedal njegovi pravici do odvetnika.

Zaradi odsotnosti instituta obvezne obrambe v fazi postopka pri policiji in hkrati neučinkovite ureditve brezplačne pravne pomoči v tej fazi, ki se v praksi skorajda ne uporablja, so osumljenci pogosto prepuščeni sami sebi. Zagovornika imajo torej le tisti osumljenci, ki ga vzamejo (in plačajo) sami, kar pa se v fazi postopka pri policiji redko zgodi.¹⁴² Tekom postopka pri policiji zagovornika ni imel nihče od končnih uporabnikov, ki smo jih intervjuvali v raziskavi. Kot je razvidno iz razdelka 5.1.2. (pravica do obveščnosti), so nekateri končni uporabniki poročali, da o pravici do odvetnika s strani policije sploh niso bili obveščeni, kar zagotovo negativno vpliva na uresničevanje te pravice v praksi.

Nekateri uporabniki so bili nezadovoljni z odvetniki, ki jim jih je sodišče postavilo po uradni dolžnosti. Menili so, da svojega dela niso opravili strokovno in njim ter njihovim zadevam niso namenili zadostne pozornosti. Njihova mnenja kažejo na potrebo po posebnih usposabljanjih za odvetnike, ki zastopajo osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju ali morda celo posebnem seznamu specializiranih odvetnikov po uradni dolžnosti, ki jih sodišče imenuje v primerih oseb s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju.

Kljub temu pa pomanjkanje usposabljanj ne upravičuje neprofesionalnega vedenja, ki ga je opisal eden od uporabnikov, ki je povedal, da je pritožbe pisal kar sam.

Če sem jo kaj rabil, sem jo (iz pripora) poklical preko telefona edino. Če me je kakšen člen zanimal ali pa za kakšno pritožbo kaj napisat, ker sem jih sam pisal [...] Je govorila »Bom prišla, bom prišla« pa je sploh ni bilo nikoli [...] Sem imel enega sotrpina, ki je imel plačanega odvetnika in sem ga prosil, če lahko njegov odvetnik tudi meni malo pomaga. Tako da je še zame mičkeno delal. Pro bono.¹⁴³

Problematičen je tudi omejen čas posvetovanja z odvetnikom po uradni dolžnosti, ko pridržanega osumljenca policija privede k preiskovalnemu

sodniku. Najpogosteje se takrat osumljeni s svojim odvetnikom prvič sreča – na sodišču, tik pred zaslišanjem. Pogosto se zgodi, da imata osumljeni in njegov po uradni dolžnosti postavljen zagovornik le 10 minut časa za posvet, preden ga zasliši preiskovalni sodnik. To je vesplošen problem, ki je v primeru ranljivih osumljencev, ki imajo specifične potrebe, še posebej pereč. V takšnih pogojih ni mogoče zagotoviti ustrezne podpore, pripraviti obrambe in osumljenca pripraviti na zaslihanje, ki sledi.¹⁴⁴

Razmere so še slabše zaradi dejstva, da sodišča nimajo ločenih prostorov za posvetovanja med zagovornikom in njegovo stranko, kar pomeni, da pogovor poteka na hodniku pred sodno dvorano. Policija je vedno navzoča, še zlasti če je osumljenec vklenjen. Čeprav se diskretno umaknejo, zagovorniki nikoli ne morejo biti popolnoma prepričani, da njihov pogovor ne bo slišan.¹⁴⁵

»Z odvetnikom sem se jaz pogovarjal šele na sodišču [...] On me je na klopci spraševal poleg policista, bilo je na hitro.«¹⁴⁶

5.1.4 Pravica do zdravstvene pomoči

Zdravstvena pomoč osebam s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju, ki jim je bila odvzeta prostost, se v praksi pogosto pomanjkljivo izvaja. Končni uporabniki, ki smo jih intervjuvali so poročali, da se policija ni zmenila za njihove potrebe, zlasti kar se tiče dostopa do predpisanih zdravil.

Mene nobeden ni pregledal. jemali so me kot zdravega človeka. Čeprav se zdravim že 15 let na psihiatriji...¹⁴⁷

Jaz sem (v času aretacije) povedal parim diagnozo takrat, sej imam izrazito, ker imam pač nihanje, bipolarno motnjo. In da moram jemati zdravila. In pač niso hotli dat, sicer so rekli, da bodo dali, sam da »boš prej podpisal«. [...] »Me ne zanima nič, mi nismo zdravniki, pritoži se kamor češ« in take stvari so govorili.¹⁴⁸

»Na policijski postaji me je pregledal zdravnik. A me ni nič vprašal, ali jemljem kakšne tablete.«¹⁴⁹

Vsakega pripornika mora v 48 urah po sprejemu v zavod pregledati zdravnik. Vendar pa je v zavodih za prestajanje kazenskih sankcij, v katere so nameščeni priporniki, problematičen dostop do psihiatričnega zdravljenja in dostopnosti

obravnave psihologa. Niti za pripornike s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju takšna podpora v zavodih ni vsakodnevno na voljo. Psihatri v zavodih niso prisotni vsak dan, saj v zavodih niso zaposleni, temveč so zgolj zunanji sodelavci. Zato do prvega psihiatričnega pregleda pride kasneje, pa tudi sicer so čakalne vrste dolge in priporniki morajo zelo dolgo čakati na zdravljenje.¹⁵⁰

Nekateri intervjuvani končni uporabniki pa so poročali tudi o vprašljivi kvaliteti zagotovljene zdravstvene pomoči:

»Na koncu je bila [v priporu] zdravnica iz Ukrajine, ki ni dobro govorila slovensko. Na listek si ji napisal, kaj rabiš, pa ti je dala.«¹⁵¹

5.1.5 Odvzem prostosti

V predkazenskem postopku alternativ policijskemu pridržanju ni. Za zagotavljanje prisotnosti v postopku ter preprečevanje ponovitvene nevarnosti ZKP določa ukrepe, ki so milejši od pripora. Sodišče pa mora vsakič opraviti strogi test sorazmernosti in uporabiti najmilejši ukrep, s katerim je možno doseči želeni cilj. Vendar pa v primeru oseb s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju ni jasnih smernic ali navodil, ki bi napotovali, da se v njihovem primeru uporabi alternativa.

Kadar gre za pripor osebe s težavami v duševnem zdravju, ki ne razumejo pomena svojega dejanja oz. niso zmožne sodelovati v postopku, se jih običajno namesti na enoto za forenzično psihiatrijo.¹⁵² Po poročanju strokovnih deležnikov, je ravno odprtje Enote za forenzično psihiatrijo UKC Maribor stanje izboljšalo, vendar pa kljub temu vsi priporniki, ki bi takšno obravnavo potrebovali, le-te niso deležni.¹⁵³ Deležniki so poročali o primerih, ko je bila oseba večkrat odpeljana v psihiatrično bolnišnico, a so jo stalno vračali nazaj v pripor, ustrezne psihiatrične obravnave pa ni prejela, kljub temu, da je bila ocena samomorilnosti visoka.

Deležniki pa so izrazili tudi mnenje, da ni ustreznih navodil, kako obravnavati osebe, ki so samomorilno ogrožene, zato se vsak zavod za prestajanje kazni znajde po svoje.¹⁵⁴ Na situacijo pa dodatno negativno vpliva prezasedenost zaporov in prostorska stiska, zato osebam s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju ustrezni nastanitveni standardi pogosto niso zagotovljeni.

Na to so opozorili tudi intervjuvani končni uporabniki:

V sobi za štiri nas je bilo noter osem. Kar je preveč. Če je soba za štiri je za štiri. Se pravi 100% prezasedenost. In že takrat sem po domače povedano težil, lagal in na vsak način želel it ven iz te sobe.¹⁵⁵

(Morale bi obstajati tudi druge strokovne službe), da bi se lahko kam obrnil, pa poklical kam. Pa kakšna organizacija. Da ti pomaga. Pa ne finančno. Tudi s pogovorom [...] ne samo, da pride nuna, pa duhovnik in to je to [...] Po moje bi bilo malo manj problemov tam not. Da bi bolj zaposlili, da bi bolj čutili mičkeno bolj vredne, ne tako zapuščene...¹⁵⁶

5.1.6 Snemanje zaslišanja

Zakon v vseh fazah postopka omogoča snemanje zaslišanja – ob predhodni seznanitvi zaslišane osebe. Šibka točka so policijska zaslišanja in razgovori z osumljenci, saj se zelo redko snemajo.

Na sodišču je situacija boljša, saj je snemanje dokaj pogosto. Vendar pa smernic za obvezno snemanje zaslišanj ranljivih oseb ni in tako odločitev o tem ostaja v rokah sodnika, ki sodi v zadevi.

5.1.7 Zasebnost

Na tem področju je potrebno omeniti, da se možnost izključitve javnosti celotne ali dela glavne obravnave za obdolžence s težavami v duševnem zdravju in/ali razvoju redko uporablja.¹⁵⁷ To je zlasti problematično pri delih glavne obravnave, ko svojo izjavo o duševnem stanju obdolženca podaja sodni izvedenec, saj se takrat razkrivajo najboljčutljivejši podatki, vključno z zdravstvenimi podatki.

5.2 OBETAVNE PRAKSE IN PRIMERI

» Prepoznavanje ranljivosti v sodni fazi

Obdolženi je bil obtožen roparske tatvine, vendar ne v predkazenskem postopku ne v preiskavi ni nihče posumil na težave v duševnem zdravju ali na njegovo ranljivost.

Pred pričetkom glavne obravnave pa je obdolženi pričel sodnici pisati dolga pisma, ki so vzbudila sum, da ima obdolženi težave v duševnem zdravju. Sodnica je zato centru za socialno delo odredila, da ga obiščejo na domu in sodnico seznanijo z njegovimi življenjskimi razmerami. Center za socialno delo je po opravljenem obisku sodnici poročal, da gre pri obdolžencu najverjetneje za težko duševno bolezen in da bi bili potrebni posebni ukrepi.

Sum o tem je bil dodatno potrjen na glavni obravnavi, ko je obdolženi pričel pripovedovati, da je bil zvezan, porinjen v vodo, nato pa so vanj spuščali električni tok. Sodnica se je zato odločila postaviti sodnega izvedenca, ki je postavil diagnozo paranoidne shizofrenije, ki nikoli pred tem ni bila zdravljena. Državno tožilstvo se je na mnenje odzvalo s predlogom sodišču naj izreče varnostni ukrep obveznega psihiatričnega zdravljenja.

» Pravica do odvetnika

Leta 2017 je policija obravnavala primer, v katerem je bila oseba na krut način vzela življenje dvema družinskima članoma. Zaradi načina, na katerega je bilo storjeno kaznivo dejanje, in obnašanja osumljenca, ko je policija prišla na kraj dejanja, je policija posumila, da ima osumljenec težave z duševnim zdravjem. Podvomila je v njegovo zmožnost sodelovanja v postopku. Osumljenec je bil obveščen o pravicah, a ni izjavil, da želi odvetnika, niti no od policije zahteval, da mu ga postavi. ZKP določa, da pridržanemu osumljencu, ki nima sredstev za odvetnika, policija odvetnika postavi na njegovo zahtevo, če je to v interesu pravičnosti. V tem primeru je policija po svoji presoji imenovala odvetnika na stroške države, čeprav osumljenec tega ni zahteval.

» Dostop do zdravstvene pomoči

Policijski priročnik o izvajanju pridržanja nudi smernice za zagotavljanje zdravstvene pomoči v pridržanju.

5.3 PRIPOROČILA

5.3.1 Ocena ranljivosti

» MEHANIZMI OCENJEVANJA.

Država bi morala uvesti jasne mehanizme za začetno oceno s strani policistov, zdravnikov, tožilcev, sodnikov in uslužbencev v zavodih, kjer se izvaja pripor, da bi ugotovili ranljivost osumljencev zaradi težav v duševnem zdravju. Mehanizmi morajo vključevati kazalnike, vodilna vprašanja, neodvisna strokovna mnenja, itd. V vsakem primeru morajo slediti jasno predvidljivemu in preglednemu postopku, ki pa omogoča potrebno prožnost glede posameznega primera. Hkrati bi bilo potrebno tako policiji, tožilcem kot sodnemu osebju nuditi izobraževanje o prepoznavanju ranljivosti.

» PRIMERNI STROKOVNJAKI.

Poskrbeti bi bilo treba, da se za vsak posamezni primer imenuje najprimernejšega strokovnjaka z ustreznim znanjem (podkategorije sodnih izvedencev s področja psihiatrije, ki odražajo njihovo področje usposobljenosti).

» NEODVISNO DRUGO MNENJE.

Zakonodaja bi morala predvideti možnost izpodbijanja izida ocene, ki bi jo lahko zahtevala obtoženec ali njegov odvetnik oz. skrbnik. Za osumljenca / obtoženca bi moralo to biti brezplačno. Da bi se izognili pristranskosti glede odvisnosti in poklicnih hierarhij, bi morali drugo mnenje opravljati usposobljeni strokovnjaki, ki niso vključeni v sodni seznam izvedencev. Drugo strokovno mnenje je treba obravnavati kot dokaz v postopku.

» NADZOR STROKOVNIH MNENJ.

Poleg tega mora zakon predvideti učinkovite mehanizme nadzora kakovosti izvedenskih mnenj (npr. Redne naključne kontrole kakovosti). Slaba ocena bi morala imeti pravne posledice (npr. Strokovna odgovornost, začasna ukinitvev ali izključitev iz imenika izvedencev, odškodnina za obtoženca in / ali ponovitev postopka)

5.3.2 Pravica do obveščenosti

» DOSTOPNE INFORMACIJE.

Nacionalna zakonodaja mora določati, da so informacije o procesnih pravicah in obveznostih, pravnih posledicah, ki izhajajo iz spoštovanja ali kršenja teh pravic v vseh fazah kazenskega postopka, pa tudi med pripravo in zaslišanjem s

strani policije na voljo v različnih oblikah brez ovir (v Braillovi pisavi, lahko berljivi obliki, zvokovni zapis, slikovni zapis s podnapisi, tolmačenje znakovnega jezika, prek tolmačev itd.). Države se spodbuja, da k pripravi tega gradiva pritegnejo nevladne organizacije, ki združujejo osebe z ovirami.

» DOLOČITEV POSTOPKA ZAGOTAVLJANJA INFORMACIJ.

Zakoni morajo podrobneje opredeliti postopek o tem, kako naj se osumljencem, obdolžencem in pridržanim osebam zagotovi informacije za ranljive osumljence, vključno s časom, odgovorno osebo in potrebnimi prilagoditvami. Organi naj zagotovijo informacije v dostopnih formatih, takoj ko zaznajo potencialne težave v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju, ne le na zahtevo osumljenca.

» BREZ NASILJA.

Policisti se morajo med zaslišanjem vzdržati fizičnega nasilja in psiholoških zlorab, medtem ko je osumljenec oziroma obdolženec v policijskem pridržanju ali pa je na policijsko postajo priveden za druge namene.

5.3.3 Snemanje zaslišanj

» SNEMANJE.

Zakoni morajo določati obvezno zvokovno in slikovno snemanje vseh zaslišanj in narokov od prvega policijskega zaslišanja naprej. Države morajo zagotoviti, da se snemanje dosledno izvaja. Zaradi varstva osebnih podatkov mora biti posneto gradivo dostopno le zainteresiranim stranem v kazenskem postopku. Preprečiti jim je treba kopiranje podatkov in njihov iznos.

5.3.4 Pravica do zagovornika

» OBVEZEN ZAGOVORNIK.

Osebam s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju, ki kazenskega postopka ne morejo v celoti razumeti in v njem učinkovito sodelovati, ne sme biti dovoljeno, da se odpovedo svoji pravici do zagovornika oziroma zagovornika po uradni dolžnosti.

» UČINKOVIT DOSTOP DO BREZPLAČNE PRAVNE POMOČI V PREDKAZENSKEM POSTOPKU.

Zakonodaja naj omogoči obvezno obrambo že v policijski fazi, hkrati pa naj uredi jasne pogoje in dostop do brezplačne pomoči v predkazenskem postopku.

5.3.5 Pravica do zdravniške pomoči

» ZAGOTOVITI SPECIALIZIRANO ZDRAVSTVENO POMOČ.

V nacionalnih predpisih morajo biti jasno opredeljeni mehanizmi in postopki za pravočasno ter neprekinjeno specializirano zdravstveno pomoč osebam s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju od policijskega pridržanja do konca kazenskega postopka. Mehanizem mora zagotavljati preglede s strani neodvisnih zdravstvenih delavcev in zdravstveno pomoč v primeru slabega ravnanja policije. Enako mora zagotoviti tudi spoštovanje minimalnih standardov varstva pred slabim ravnanjem, nečloveškim ali ponižujočim ravnanjem med izvrševanjem preventivnega pridržanja za namene izvedenskega pregleda.

5.3.6 Odvzem prostosti

» OMOGOČITI ALTERNATIVE PRIPORU.

V predpisih držav članic mora biti poudarjeno, da je mogoče odvzem prostosti osebam s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju odrediti le kot skrajni ukrep. Če pa je kljub temu potreben, mora biti sorazmeren in mora upoštevati posebne potrebe ranljive osebe. V zakonu morajo biti naštet alternative priporu, zlasti za nadaljnjo oskrbo v forenzičnih ambulantnih ustanovah, hkrati pa bi bilo treba zagotoviti ustrezna sredstva za njihovo izvajanje.

» ZAGOTOVITI USTREZNO NAMESTITEV.

Nacionalni predpisi morajo določati, da prostori za pridržanje in zavodi za izvajanje pripora zagotovijo ustrezno nastanitev za osebe s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju. Z nevladnimi organizacijami, ki združujejo osebe z ovirami ali delajo z njimi, se je treba posvetovati in tako pridobiti boljši uvid v potrebe različnih skupin oseb z ovirami. Osebe s težavami v duševnem razvoju morajo biti nameščene v centre za posebno nego; kadarkoli je mogoče, se je treba izogniti priporu in preventivnemu pridržanju za namene izvedenskega pregleda.

5.3.7 Zagotoviti razumljivo sporočanje sodbe

» SPECIALIZIRANI SODNIKI.

Zakon mora določiti, da zadeve proti obdolžencem s težavami v duševnem zdravju in/ali duševnem razvoju obravnavajo specializirani sodniki s posebnim znanjem, poklicnimi izkušnjami in ustreznimi socialnimi spretnostmi. Tako bi zagotovili, da bi bile sodbe sporočene obdolžencem v njim razumljivi obliki.

5.3.8 Zasebnost

» IZKLJUČITEV JAVNOSTI GLAVNE OBRAVNAVE

Potrebno bi bilo zagotoviti jasne smernice za izključitev dela glavne obravnave, ko svojo izjavo o duševnem stanju obdolženca podaja sodni izvedenec, saj se takrat razkrivajo najobčutljivejši podatki, vključno z zdravstvenimi podatki.

OPOMBE

- 1 Verbeke, P.; Vermeulen, G.; Meysman, M.; Vander Beken, T.; *Protecting the fair trial rights of mentally disordered defendants in criminal proceedings: Exploring the need for further EU action*, Int J Law Psychiatry. 2015 julij-avgust; 41:67-75, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25907825>, (dostopano 16. aprila 2018), stran 69.
- 2 UN General Assembly, Interim Report of the Special Rapporteur of the Human Rights Council on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/63/175, (28.07.2008), www.un.org/disabilities/images/A.63.175.doc, (dostopano 16. aprila 2018), točka 38.
- 3 Evropska komisija, Priporočilo o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku, 2013/C 378/02, 27. november 2013. Priporočilo je del postopkovnega načrta za krepitev procesnih pravic osumljenih ali obtoženih oseb v kazenskih postopkih. Glej Resolucijo Sveta z dne 30. novembra 2009 o načrtu za krepitev procesnih pravic osumljenih ali obtoženih oseb v kazenskih postopkih, UL 2009/C 295/01 (30. november 2009), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2009%3A295%3ATOC> (dostopano 16. aprila 2018); Evropski svet, Stockholmski program - odprta in varna Evropa, ki služi državljanom in jih varuje, UL 2010 / C 115/01 (4. maj 2010), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2010:115:FULL&iz = ES> (dostopano 16. aprila 2018).
- 4 Evropska komisija, Priporočilo o procesnih jamstvih za ranljive osebe, ki so osumljene ali obdolžene v kazenskem postopku, 2013/C 378/02 (27. november 2013), uvodna izjava 1.
- 5 Za odraslega štejemo osebo, staro od 18/19 do 65 let. Ta opredelitev je v skladu z opredelitvijo OZN za osebe z duševno in intelektualno oviranostjo. Osebe nad 65 let se zaradi svoje starosti štejejo za potencialno ranljive in zato spadajo v drugo ranljivo skupino. Otroke pokriva Direktiva 2016/800/EU z dne o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku, in zato niso predmet raziskave tega projekta.
- 6 People First, <http://peoplefirstltd.com/>, (dostopano 15. aprila 2018).
- 7 Šugman K., Strukturne spremembe slovenskega kazenskega procesnega prava v zadnjih dvajsetih letih. Zbornik znanstvenih razprav - IXXV, 2015, str. 5.
- 8 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, prvi in tretji odstavek 147. člena.
- 9 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, drugi odstavek 146. člena.
- 10 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, prvi odstavek 148. člena.
- 11 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, četrti odstavek 148. člena.
- 12 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, tretji odstavek 158.a člena.
- 13 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, prvi odstavek 268. člena.
- 14 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, prvi odstavek 285.a člena.
- 15 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, prvi odstavek 25. člena.
- 16 Kazenski zakonik (KZ-1) iz leta 2008 in naknadne spremembe.
- 17 Kazenski zakonik (KZ-1) iz leta 2008 in naknadne spremembe, 2. odstavek 29. člena.
- 18 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 491. člena.
- 19 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe.
- 20 Zakon o duševnem zdravju iz leta 2008 in naknadne spremembe.
- 21 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami iz leta 2011.
- 22 Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja (2018 - 2028) vsebuje le prednostno področje zagotavljanja ustrežne celostne oskrbe za osebe s težavami v duševnem zdravju in nevarnim vedenjem, ki pa omenja le vzpostavitev multidisciplinarnih obravnav oseb z izrečenim varnostnim ukrepom obveznega psihiatričnega zdravljenja na prostosti (ambulantno zdravljenje) ter vzpostavitev rehabilitacije po poteku izrečenega ukrepa obveznega psihiatričnega zdravljenja.
- 23 Intervju s predstavnikom Generalne policijske uprave, 31. marec 2017.
- 24 Zakon o nalogah in pooblastilih policije iz leta 2013 in naknadne spremembe, 68. člen.
- 25 MNZ, Priročnik o izvajanju pridržanja, Ljubljana, 2011, str. 25.
- 26 Zakon o nalogah in pooblastilih policije iz leta 2013 in naknadne spremembe, 35. člen.
- 27 Intervju z okrožno sodnico, 20.3.2017.
- 28 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 265. člena.
- 29 Gorkič P., Razpravna sposobnost obdolženca v kazenskem postopku. Zbornik znanstvenih razprav - LXXI, 2011, str. 5.
- 30 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 179. člen.
- 31 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 310. člen.
- 32 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 2. odstavek 277. člena in 1. odstavek 352. člena.
- 33 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 265. člena.
- 34 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 249. člena.
- 35 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 3. odstavek 249. člena.
- 36 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 4. odstavek 249. člena.
- 37 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 251. člen.
- 38 V skladu s 1. Odstavkom 84. člena Zakona o sodiščih iz leta 1994 (z naknadnimi spremembami) so sodni izvedenci osebe, imenovane za neomejen čas s pravico in dolžnostjo, da sodišču na njegovo zahtevo podajo izvid in mnenje glede strokovnih vprašanj, za katera tako določa zakon ali glede katerih sodišče oceni, da mu je pri njihovi presoji potrebna pomoč strokovnjaka.

- 39 Zakon o sodiščih iz leta 1994 z naknadnimi spremembami, 1. odstavek 87. člena.
- 40 Pravilnik o sodnih izvedencih in sodnih cenilcih iz leta 2010 in naknadne spremembe, 5. člen.
- 41 Pravilnik o sodnih izvedencih in sodnih cenilcih iz leta 2010 in naknadne spremembe, 7. člen.
- 42 Zakon o sodiščih iz leta 1994 z naknadnimi spremembami, 1. odstavek 88. člena.
- 43 Zakon o sodiščih iz leta 1994 z naknadnimi spremembami, 89. člen.
- 44 Pravilnik o sodnih izvedencih in sodnih cenilcih iz leta 2010 in naknadne spremembe, 2. odstavek 17. člena.
- 45 V skladu s 1. odstavkom 36. člena Pravilnika o sodnih izvedencih in sodnih cenilcih se mora izvedenec v obdobju petih let za posamezno strokovno področje in podpodročje udeležiti najmanj petih strokovnih izpopolnjevanj.
- 46 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 3. odstavek 265. člena.
- 47 Vrhovno sodišče Republike Slovenije Sodba VSL III Kp 32562/2013 z dne 28.5.2015.
- 48 Ibid.
- 49 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. točka 2. odstavka 277. člena.
- 50 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 70. člena.
- 51 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 179. člen.
- 52 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 310. člena.
- 53 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 2. odstavek 277. člena in 3. točka 1 odstavka 352. člena.
- 54 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, četrti odstavek 148. člena.
- 55 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, četrti odstavek 4. člena.
- 56 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, peti odstavek 4. člena.
- 57 Intervju s predstavnikoma policije.
- 58 Rezultati nacionalne okrogle mize; Intervju s predstavnikoma policije.
- 59 Mirovni inštitut, Krepitev procesnih pravic v kazenskih postopkih : učinkovito izvajanje pravice do odvetnika in pravne pomoči v kazenskem postopku : študija o Sloveniji (2018).
- 60 Rezultati nacionalne okrogle mize; Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (2010) v 7. členu določa enakopravno sodelovanje v postopkih, tudi preko dostopa do vseh pisanj v razumljivi obliki.
- 61 ZKP v določenih primerih že predpisuje možnost prisotnosti zaupne osebe, a se to nanaša le na mladoletne žrtve oz. priče kaznivih dejanj: v 4. odstavku 240. člena določa, da je pri zaslišanju priče, mlajše od 14 let, lahko navzoča oseba, ki ji priča zaupa.
- 62 Intervju s predstavnikoma policije.
- 63 Ibid.
- 64 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, peti odstavek 4. člena.
- 65 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, šesti odstavek 148. člena.
- 66 Gre za seznam vseh odvetnikov, ki ga zagotavlja Odvetniška zbornica.
- 67 Pravilnik o policijskih pooblastilih iz leta 2014, drugi odstavek 33. člena.
- 68 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, peti odstavek 4. člena.
- 69 Vrhovno sodišče RS, sodba št. I Ips 241/2006.
- 70 Mirovni inštitut, Krepitev procesnih pravic v kazenskih postopkih : učinkovito izvajanje pravice do odvetnika in pravne pomoči v kazenskem postopku : študija o Sloveniji (2018).
- 71 Ibid.
- 72 Zakon o nalogah in pooblastilih policije iz leta 2013 in naknadne spremembe, 1. Odstavek 68. člena.
- 73 Ibid.
- 74 Ministrstvo za notranje zadeve, Republika Slovenija, Policijski priročnik o izvajanju pridržanja, Ljubljana, 2011, str. 25.
- 75 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, šesti odstavek 148. člena in 2. odstavek 148a. člena.
- 76 Intervju s predstavnikoma policije.
- 77 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, prvi in drugi odstavek 157. člena.
- 78 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 208. člen.
- 79 Pravilnik o policijskih pooblastilih iz leta 2014, prvi odstavek 25. člena.
- 80 Pravilnik o policijskih pooblastilih iz leta 2014, drugi odstavek 35. člena.
- 81 Pravilnik o normativih za izgradnjo in opremljenost policijskih prostorov za pridržanje iz leta 2016.
- 82 Zakon o nalogah in pooblastilih policije iz leta 2013 in naknadne spremembe, 1. In 2. Odstavek 13. člena.
- 83 Zakon o varstvu osebnih podatkov iz leta 2007 in naknadne spremembe, 1. Odstavek 36. člena.
- 84 Zakon o varstvu osebnih podatkov iz leta 2007 in naknadne spremembe, 1. Odstavek 25. člena.
- 85 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 148. člena.
- 86 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 9. odstavek 148. člena.
- 78 Intervju s predstavnikoma policije.
- 88 Intervju s predstavnikom državnega tožilstva.
- 89 Ibid.
- 90 Zakon o državnem tožilstvu iz leta 2011 in naknadne spremembe, 1. odstavek 184. člena.
- 91 Intervju z državno tožilko.
- 92 Ibid.
- 93 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 295. člen.
- 94 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 2. odstavek 227. člena.
- 95 Intervju s sodnico.
- 96 Intervju z državno tožilko.
- 97 Rezultati nacionalne okrogle mize.

- 98 Intervju s sodnico.
- 99 Intervju s sodnico.
- 100 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 70. člena.
- 101 Intervju z državno tožilko.
- 102 Rezultati nacionalne okrogle mize.
- 103 Zakon o brezplačni pravni pomoči, drugi odstavek 22. člena.
- 104 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 9. odstavek 227. člena.
- 105 Pravilnik o izvrševanju pripora iz leta 1999 in naknadne spremembe, 1. Odstavek 31. člena.
- 106 Pravilnik o izvrševanju pripora iz leta 1999 in naknadne spremembe, 1. Odstavek 32. člena.
- 107 Pravilnik o izvrševanju pripora iz leta 1999 in naknadne spremembe, 2. Odstavek 32. člena.
- 108 Pravilnik o izvrševanju pripora iz leta 1999 in naknadne spremembe, 1. Odstavek 33. člena.
- 109 Varuh človekovih pravic, Letno poročilo za leto 2015, Ljubljana, 2016, str. 76.
- 110 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 84. člena.
- 111 Intervju s sodnico.
- 112 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 192. člena.
- 113 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 2. odstavek 192. člena.
- 114 Intervju s sodnico.
- 115 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 209. člena.
- 116 Pravilnik o izvrševanju pripora iz leta 1999 in naknadne spremembe, 1. Odstavek 23. člena.
- 117 Varuh človekovih pravic, Letno poročilo za leto 2015, Ljubljana, 2016, str. 76.
- 118 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 1. odstavek 143 člena.
- 119 Intervju s sodnico.
- 120 Zakon o sodelovanju v kazenskih zadevah z državami članicami Evropske unije iz leta 2013 z naknadnimi spremembami, 3. Odstavek 35. člena.
- 121 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 295. člen.
- 122 Intervju s sodnico.
- 123 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 4. točka 1. odstavka 371. člena.
- 124 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 227. člen.
- 125 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 371. člen.
- 126 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 2. odstavek 371. člena.
- 127 Zakon o kazenskem postopku iz leta 1994 in naknadne spremembe, 2. odstavek 392. člena.
- 128 Intervju s končnim uporabnikom, št. 11.
- 129 Intervju s predstavnikoma policije.
- 130 Intervju z okrožno sodnico.
- 131 Intervju s sodno izvedenko.
- 132 Intervju s predstavnikoma policije.
- 133 Rezultati nacionalne okrogle mize.
- 134 Intervju s sodno izvedenko.
- 135 Rezultati nacionalne okrogle mize.
- 136 Ibid.
- 137 Ibid.
- 138 Ibid.
- 139 Intervju s končnim uporabnikom, št.2.
- 140 Intervju s končnim uporabnikom, št.11.
- 141 Intervju s končnim uporabnikom, št. 2.
- 142 Vučko, K.; Kogovšek Šalamon, N.; Hrženjak M.: Krepitev procesnih pravic v kazenskih postopkih : učinkovito izvajanje pravice do odvetnika in pravne pomoči v kazenskem postopku : študija o Sloveniji, Mirovni inštitut. 2018; str. 54, <http://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2018/04/Krepitev-procesnih-pravic-STUDIJA.pdf>
- 143 Intervju s končnim uporabnikom, št. 5.
- 144 Rezultati nacionalne okrogle mize.
- 145 Vučko, K.; Kogovšek Šalamon, N.; Hrženjak M.: Krepitev procesnih pravic v kazenskih postopkih : učinkovito izvajanje pravice do odvetnika in pravne pomoči v kazenskem postopku : študija o Sloveniji, Mirovni inštitut. 2018; str. 61, <http://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2018/04/Krepitev-procesnih-pravic-STUDIJA.pdf>
- 146 Intervju z uporabnikom, št. 6.
- 147 Intervju s končnim uporabnikom, št. 11.
- 148 Intervju s končnim uporabnikom, št. 5.
- 149 Intervju s končnim uporabnikom, št. 1.
- 150 Rezultati nacionalne okrogle mize.
- 151 Intervju s končnim uporabnikom, št. 11.
- 152 Intervju s sodnico.
- 153 Rezultati nacionalne okrogle mize.
- 154 Rezultati nacionalne okrogle mize.
- 155 Intervju s končnim uporabnikom, št. 5.
- 156 Intervju s končnim uporabnikom, št. 5.
- 157 Intervju s sodnico.

Ludwig Boltzmann Institut
Menschenrechte

Mirovni inštitut
Inštitut za sodobne družbene in politične študije
The Peace Institute
Institute for Contemporary Social and Political Studies

BULGARIAN
HELSINKI
COMMITTEE

PSIHIKOS
SVEIKATOS
PERSPEKTYVOS

LIGA LIDSKÝCH PRÁV